

Masz Głos, Masz Wybór

Warszawa, luty 2013

Obywatele i wybory

Marta Żerkowska-Balas
Aleksandra Kozaczuk

raport
Fundacji Batorego

WSTĘP

Od kilkudziesięciu lat mamy w Europie do czynienia ze spadkiem frekwencji wyborczej. W związku z tym, że niski poziom uczestnictwa wyborczego jest uznawany za jeden z przejawów kryzysu demokracji, liczne instytucje (rządy, komisje wyborcze, organizacje pozarządowe i obywatele) podejmują działania mające na celu ułatwienie udziału w wyborach i zachęcenie obywateli do uczestniczenia w nich. Aby tego typu działania były skuteczne, należy przede wszystkim dowiedzieć się, do kogo mają trafić. Zanim jednak odpowiemy na pytanie o polskiego niegłosującego, warto zastanowić się, dlaczego niski poziom uczestnictwa wyborczego jest problemem.

Demokracja – nazwa systemu, w którym odbywają się wybory – zawiera w sobie człon *demos*, określający obywateli, których uczestnictwo jest niezbędne dla funkcjonowania tego systemu. Czy aby na pewno? W naukach politycznych znane są dwie konkurencyjne teorie demokracji: elitarystycznej i partycypacyjnej.

Według zwolenników teorii elitarystycznej wysoki poziom uczestnictwa obywateli nie jest konieczny dla prawidłowego funkcjonowania demokracji. W systemie tym do decyzji politycznych dochodzi się poprzez wybór przedstawicieli mających realizować wolę większości. Warunkiem uzyskania władzy jest zdobycie jak największej liczby głosów. Teoria ta podkreśla ważną rolę głosowania, uznając, że jest to jedyny rodzaj partycypacji obywatelskiej, gdyż pozostałe dziedziny działalności politycznej pozostają w rękach wybranych reprezentantów (elit). Jednak masowa partycypacja nie jest tu warunkiem *sine qua non* istnienia stabilnej demokracji. Do wyboru władzy wystarczy bowiem niewielka liczba obywateli. Dlatego też, zdaniem elitarystów, w wyborach głosują przede wszystkim ci, którzy są niezadowoleni

IM. STEFANA
**FUNDACJA
BATOREGO**

z aktualnej sytuacji (władz, prowadzonych polityk itp.). Ludzie, którzy nie głoszą, nie chcą nic zmieniać.

Teorii elitarystycznej przeciwstawia się teorię partycypacyjną, która uznaje uczestnictwo za podstawę istnienia demokracji, dzięki partycypacji bowiem możliwa jest komunikacja między obywatelami a władzą i kontrolowanie tej ostatniej. Brak aktywności politycznej tłumaczy się poczuciem wyobcowania, niezadowolenia z aktualnej sytuacji politycznej.

W zależności od tego, jaką perspektywę przyjmujemy, uznajemy wysoki stopień uczestnictwa wyborczego za mało istotny bądź kluczowy dla istnienia demokracji. Niezależnie od tego partycypacja wyborcza jest warunkiem koniecznym dla uznania systemu za demokratyczny. Ponadto niska frekwencja wyborcza stwarza problemy braku legitymizacji i nierównej reprezentacji.

Polska charakteryzuje się stosunkowo niską frekwencją wyborczą. Gdy spojrzymy na ostatnie odnotowane wybory parlamentarne (wg danych IDEA), w grupie 46 demokracji europejskich nasz kraj zajmuje 42 miejsce (patrz tabela 1).

Mimo niewielkiego odsetka głoszących frekwencja w Polsce jest wyjątkowo stabilna: nie ma gwałtownych spadków, które są zagrożeniem dla stabilności demokracji (gwałtowny spadek poziomu uczestnictwa może się bowiem wiązać ze spadkiem legitymizacji systemu). Niemniej jednak także w tym wypadku niska frekwencja wiąże się z nierówną reprezentacją – jak pokazują wyniki przeprowadzonych przez nas analiz (szczegółowo przedstawione poniżej), wśród polskich niegłoszących dominują osoby o niższym statusie społeczno-ekonomicznym.

Tabela 1. Frekwencja w ostatnich wyborach parlamentarnych w demokracjach europejskich. W nawiasie znajduje się data ostatnich wyborów.

Kraj	Frekwencja (%)	Kraj	Frekwencja (%)
Malta (2008)	93,3	Estonia (2011)	63,53
Luksemburg (2009)	90,93	Macedonia (2011)	63,48
Belgia (2010)	89,22	Mołdawia (2010)	63,37
Dania (2011)	87,74	Czechy (2010)	62,6
Islandia (2009)	85,12	Grecja (2012)	62,47
Szwecja (2010)	84,63	Ukraina (2007)	62,03
Liechtenstein (2009)	84,63	Bułgaria (2009)	60,64
Austria (2008)	81,71	Rosja (2011)	60,1
Włochy (2008)	80,54	Francja (2007)	59,98
Cypr (Północny) (2011)	78,7	Łotwa (2011)	59,49
Monako (2008)	76,85	Słowacja (2012)	59,11
Norwegia (2009)	76,37	Portugalia (2011)	58,03
Holandia (2010)	75,4	Serbia (2012)	57,77
Białoruś (2012)	74,2	Bośnia i Hercegowina (2010)	56,49
Andora (2011)	74,12	Chorwacja (2011)	54,17
Niemcy (2009)	70,78	Albania (2009)	50,77
Irlandia (2011)	70,05	Szwajcaria (2011)	49,1
Hiszpania (2011)	68,94	Polska (2011)	48,92
San Marino (2008)	68,48	Węgry (2010)	46,66
Finlandia (2011)	67,37	Kosowo (2010)	45,62
Czarnogóra (2009)	66,19	Rumunia (2008)	39,2
Wielka Brytania (2010)	65,77	Litwa (2008)	32,37
Słowenia (2011)	65,6		

Dodatkowymi problemami polskiej demokracji są: stosunkowo duży odsetek osób permanentnie niegłoszących i spora chwiejność wyborców, nie tylko wewnątrz-, lecz także międzyblokowa. Oznacza to, że obywatele z wyborów na wybory zmieniają partie, na które oddają głos. Ponadto często zdarza się, że w kolejnych wyborach popierają oni ugrupowania odmienne ideologicznie. Być może wynika to z racjonalnej decyzji – prawdopodobne jest bowiem, że wyborcy porównują dostępne opcje i głosują na tę partię, której zwycięstwo przyniesie im największe korzyści. Niemniej przyczyną takiego stanu rzeczy może być słabość polskiej sceny politycznej. Jednak ta słabość może być wytłumaczeniem wysokiego odsetka wyborców niegłoszących – absencja byłaby zatem funkcją niewystarczającej podaży politycznej. Wyniki analiz (omówione poniżej) potwierdzają założenie, że znaczna część obywateli nie bierze udziału w wyborach, bo nie ma na kogo zagłosować.

Pojawia się pytanie, czy brak odpowiednich kandydatów na polskiej scenie politycznej jest bodźcem skłaniającym ludzi do biernego uczestnictwa wyborczego. Innymi słowy – czy osoby, które „nie mają na kogo zagłosować”, częściej podejmują decyzję o kandydowaniu w wyborach? Mówiąc o udziale w wyborach, niemal zawsze mamy na myśli głosowanie. Zagadnienie, jakim jest korzystanie z biernego prawa wyborczego, pozostaje w cieniu rozważań nad tematem uczestnictwa, jednak z punktu widzenia demokracji okazuje się ono równie ważne jak głosowanie. Zdaniem elitarystów główną cechą demokracji stanowi walka elit, dlatego ważne jest istnienie (przynajmniej dwóch) konkurujących ze sobą kandydatów, którzy walczą o głosy wyborców. Również partycypacjoniści nie ograniczają uczestnictwa jedynie do czynnego prawa wyborczego.

Celem niniejszej pracy jest przedstawienie obywatela w kontekście wyborów. Mamy tu na myśli zarówno udział w wyborach, jak i korzystanie z biernego prawa wyborczego. Postaramy się odpowiedzieć na pytanie, kto korzysta z jednego i drugiego prawa? W tym celu najpierw przedstawimy sylwetkę polskiego wyborcy: kim jest, w jakich wyborach bierze udział, na kogo głosuje, a jeśli nie głosuje – to dlaczego. Następnie omówimy kwestię niedostatecznej podaży politycznej – czy istnieje,

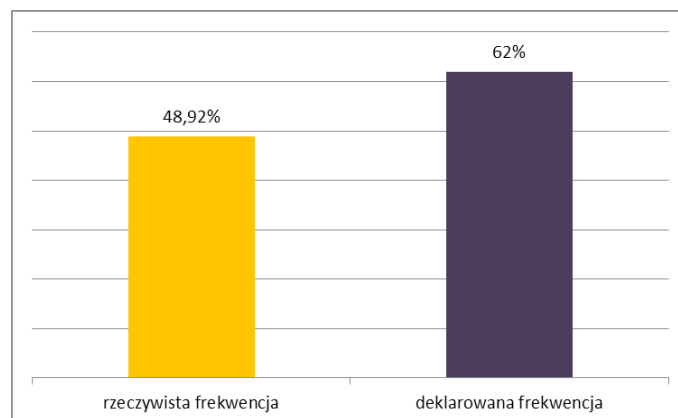
jak rozkłada się pomiędzy wyborcami poszczególnych partii i, co najważniejsze, czy wpływa na decyzję o udziale w wyborach. Wreszcie przejdziemy do biernego prawa wyborczego – omówimy profile kandydujących i zbadamy, czy brak odpowiednich kandydatów wpływa na decyzję o starciu w wyborach.

METODOLOGIA

Zaprezentowane w niniejszej pracy analizy zostały przeprowadzone w oparciu o dane sondażowe. Krótka, 15-pytaniowa ankieta (pytania dostępne są w aneksie 1) została zrealizowana na losowej reprezentatywnej próbie 977 pełnoletnich mieszkańców Polski (dobieranych na podstawie numeru PESEL). Wywiady przeprowadzono metodą CAPI.

Badanie zachowań wyborczych za pomocą sondażu wiąże się z pewnymi trudnościami. Po pierwsze, deklaratywna frekwencja wyborcza jest zwykle o kilka punktów procentowych wyższa niż frekwencja rzeczywista (w Polsce różnica ta wynosi około 11 punktów procentowych). Po drugie, ludzka pamięć może okazać się zawodna. Wywiady były realizowane w październiku 2012 roku, a więc rok po wyborach parlamentarnych. Rzeczywista frekwencja wyborcza (wg danych PKW) wynosiła 48,92%, frekwencja deklarowana w naszym badaniu to 62% (patrz rysunek 1).

Wykres 1. Rzeczywista a deklarowana frekwencja w wyborach parlamentarnych w 2011 roku.

Źródło: www.pkw.gov.pl; obliczenia własne.

Różnica między frekwencją rzeczywistą a deklarowaną jest nieco wyższa niż oczekiwana (13 punktów procentowych), jednak nie odbiega znacząco od różnicy między frekwencją rzeczywistą a deklarowaną w badaniu PGSW zrealizowanym trzy miesiące po wyborach (wyniosła ona 60,3%), co oznacza, że wyniki nasze są miarodajne. Ponadto analizy przeprowadzone z użyciem danych PGSW pokazują ich podobieństwo do danych pochodzących z *exit poll*, a te z kolei są bardzo podobne do oficjalnych wyników wyborów.

Trzeci problem dotyczy niewielkiego odsetka osób, które wybrały określoną odpowiedź na niektóre pytania. Niewielki odsetek odpowiedzi praktycznie uniemożliwia przeprowadzenie głębszych analiz, dlatego niektóre zmienne wymagały pewnych przekształceń (opisanych przy odpowiednich analizach).

CZYNNE PRAWO WYBORCZE

Mimo iż uczestnictwo wyborcze zdaje się być ostatnim elementem łańcucha partycypacji, jest zarazem jedną z najbardziej popularnych form aktywności politycznej. Decyduje o tym kilka cech, które odróżniają je od innych wariantów uczestnictwa. Głosowanie w wyborach stanowi formę uczestnictwa, która jest uniwersalnie dostępna – zagłosować może każdy, niezależnie od wykształcenia, zawodu, pozycji społecznej itp. W praktyce oznacza to, iż każdy głos, niezależnie od grupy społecznej, z jakiej wywodzi się wyborca (proces głosowania nie wyklucza osób pochodzących z tak zwanych warstw najmniej uprzywilejowanych), ma takie samo znaczenie. Pozwala to na ograniczenie politycznej nierówności, co wydaje się kwestią dość istotną, jako że głosowanie jest formą wyrażania poparcia dla władzy. Poza tym głos w wyborach to wyraz lojalności wobec preferowanej partii czy kandydata, wkład w wybór rządzących (uprawniający do ocenia ich) i cegiełka dołożona do utrzymania demokracji.

Zaletą głosowania jest także jego prywatny charakter – można udzielić poparcia dowolnej opcji, nie obawiając się o krytykę, głosowanie bowiem nie pociąga za sobą żadnej personalnej odpowiedzialności. Wręcz przeciwnie, udział w wyborach jest pożądanym zachowaniem – można mówić wręcz o normie głosowa-

nia. Natomiast osoby, które nie głosują, często nie przyznają się do tego z obawy przed ostracyzmem. Jest to szczególnie widoczne w badaniach sondażowych, gdzie, mimo anonimowości i szczególnej konstrukcji pytania, mamy do czynienia z naddeklaratywnością uczestnictwa wyborczego.

Udział w wyborach może dostarczyć wielu gratyfikacji: pozwala wpłynąć na kształt rządu i – co za tym idzie – na realizowane polityki, dostarcza satysfakcji z powodu dobrze spełnionego obowiązku, z wyrażenia poparcia dla opcji politycznej bądź dla systemu. Mimo iż teoretycznie głosowanie jako podstawa legitymacji władzy powinno zapewniać jednakowy udział wszystkich grup społecznych, to praktycznie we wszystkich demokracjach pojawia się problem braku reprezentatywności. Wynika to z faktu, że rozkład niegłosujących nie jest losowy. Mówi się, że ludzie nie biorą udziału w wyborach, bo nie mogą, nie chcą bądź nikt ich do tego nie przekonał (Brady i in. 1995, Cześniak 2007). Mówiąc innymi słowami – wyborcy nie głosują, gdyż nie posiadają odpowiednich zasobów ułatwiających głosowanie (wiedzy, czasu i pieniędzy), nie interesują się polityką lub nie zostali odpowiednio zmobilizowani.

Potwierdzają to także nasze badania. Zmienne, które w sposób istotny statystycznie (potwierdzony wynikami testu chi-kwadrat) różnicują głosujących i niegłosujących, to wiek, wykształcenie, zmienne związane ze statusem ekonomicznym (grupa zawodowa, dochód), udział w praktykach religijnych, zainteresowanie polityką i poglądy polityczne (patrz: tabela 7 w aneksie 3). Tak więc polski wyborca (w odróżnieniu od niegłosujących) jest lepiej wykształcony, charakteryzuje się wyższym statusem zawodowym (kadra kierownicza, specjaliści z wyższym wykształceniem oraz pracujący na własny rachunek) i, co za tym idzie, wyższymi zarobkami, interesuje się polityką oraz potrafi określić swoją orientację ideologiczną. Nieco odbiegający od naszych oczekiwań jest związek między udziałem w praktykach religijnych a głosowaniem (tabela 2). Zwykle bywa tak, że osoby regularnie praktykujące charakteryzują się wyższą frekwencją niż pozostali. Wynika to z mobilizacyjnej roli wspólnot religijnych (członkostwo w takiej wspólnocie aktywizuje umiejętności obywatelskie, poza tym niejednokrotnie podczas nabożeństw ludzie

namawiani są do głosowania, a nawet do głosowania na konkretną opcję).

Tabela 2. Udział w praktykach religijnych a głosowanie.

Udział w praktykach religijnych	Udział w wyborach	
	TAK	NIE
Kilka razy w tygodniu	63,60%	36,40%
Raz w tygodniu	70,30%	28,50%
1–2 razy w miesiącu	51,40%	47,60%
Kilka razy w roku	60,90%	38,50%
W ogóle nie uczestniczy	52,90%	45,10%

Źródło: Obliczenia własne.

Nasze wyniki pokazują, że najwyższy odsetek głosujących znajduje się wśród osób, które praktykują przynajmniej raz w tygodniu, ale także w grupie praktykujących kilka razy w roku. Być może wiąże się to z innymi charakterystykami tej grupy (wykształcenie, wielkość miejsca zamieszkania).

Ważną zmienną związaną z posiadaniem odpowiednich zasobów ułatwiających głosowanie stanowi wiek. Wpływ wieku na decyzję o udziale w wyborach jest dobrze znany i udokumentowany. Wymieniane są trzy teorie opisujące związek między wiekiem a udziałem w wyborach. Najbardziej znana to teoria cyklu życiowego (Plutzer 2002, Goerres 2007), według której zależność ta jest krzywoliniowa. Według tej teorii najwyższym poziomem uczestnictwa charakteryzują się wyborcy w średnim wieku. Niską frekwencję wśród najmłodszych wyborców tłumaczy fakt, że są oni zajęci innymi rodzajami sprawami: kończą szkołę, muszą znaleźć pracę, szukają mieszkania, zakładają rodzinę. Wszystko to przyczynia się do mniejszego zainteresowania sprawami polityki, a w efekcie do wyższej absencji wśród młodych. Natomiast niska frekwencja wśród wyborców najstarszych przypisywana jest złemu stanowi zdrowia, który utrudnia dotarcie do lokali wyborczych.

Drugi rodzaj zależności między wiekiem a głosowaniem opisuje teoria indywidualnego starzenia się (Plutzer 2002, Goerres 2007), według której z wiekiem ludzie nabywają wiedzy i umiejętności, które ułatwiają głosowanie. Każde

kolejne wybory, w jakich bierze się udział, dostarczają wiedzy zarówno na temat samego aktu głosowania, jak i dostępnych opcji (partii, kandydatów), które rzadko zmieniają się z wyborów na wybory. Ponadto powtarzalność aktu głosowania wpływa na wykształcenie nawyku uczestniczenia w wyborach. Określone zachowanie w przeszłości sprzyja powtórzeniu podobnego zachowania w przyszłości. Oznacza to, że osoby, które kilkakrotnie zagłosowały w przeszłości, mają większe szanse na zagłosowanie także w kolejnych wyborach (Ajzen 2002, Cześnik, Żerkowska-Balas 2011).

Zależność, którą obserwujemy w naszym badaniu, jest zgodna z opisanymi powyżej teoriami – wyniki przedstawione w tabeli 3 potwierdzają występowanie krzywoliniowej zależności między wiekiem a głosowaniem.

Tabela 3. Wiek a głosowanie.

Wiek	Udział w wyborach	
	TAK	NIE
18–24 lata	53,80%	46,20%
25–34	52,10%	45,60%
35–44	67,80%	30,70%
45–54	65,70%	33,40%
55–64	72,10%	27,90%
65 lat i więcej	63,30%	35,30%

Źródło: Obliczenia własne.

Zgodnie z przewidywaniami opartymi o zaprezentowane powyżej teorie frekwencja w najmłodszych grupach wiekowych jest najniższa. Z wiekiem poziom uczestnictwa wzrasta: najwyższy odsetek głosujących charakteryzuje dwie średnie grupy wiekowe (35–44 i 45–54 lat). W dwóch najstarszych grupach frekwencja ponownie spada.

Najczęściej nie głosują osoby, które określają się jako niezainteresowane polityką (zależność istotna statystycznie). W badanej próbie definiuje się w ten sposób 40% Polaków.

Tabela 4. Zainteresowanie polityką a głosowanie.

Zainteresowanie polityką	Udział w wyborach	
	TAK	NIE
Bardzo duże – uważnie (szczegółowo) śledzi Pan(i) prawie wszystko, co się dzieje w polityce	78,60%	21,40%
Duże – dość uważnie śledzi Pan(i) to, co się dzieje w polityce	79,30%	20,70%
Średnie – śledzi Pan(i) jedynie główne wydarzenia	73,70%	26,30%
Nikłe, niewielkie – często umykają Pana(i) uwadze nawet ważne wydarzenia	54,80%	45,20%
Żadne – praktycznie Pana(i) to nie interesuje	38,30%	61,70%

Źródło: Obliczenia własne.

Warto zauważyć, że stosunkowo niewiele osób deklaruje bardzo duże bądź duże zainteresowanie polityką (14%). Jednak kwestia oceny poziomu zainteresowania polityką (mimo stosunkowo szczegółowego opisu poszczególnych poziomów w zadawanym pytaniu) pozostaje kwestią subiektywną. Należy stwierdzić, że wyraźna linia podziału w zachowaniach wyborczych biegnie pomiędzy zainteresowanymi polityką (deklarującymi bardzo duże, duże bądź średnie zainteresowanie polityką) a niezainteresowanymi nią (zainteresowanie nikłe, niewielkie i żadne). Podział ten pokrywa się z uznawanym przez niektórych badaczy przybliżeniem rzeczywistego podziału w społeczeństwie, wyznaczonego przez medianę.

Trzecia teoria mówi o wpływie socjalizacji na frekwencję wyborczą. Różne grupy wiekowe, socjalizowane w odmiennych warunkach historycznych i społecznych powinny różnić się pod względem poziomu uczestnictwa wyborczego. Niestety zbadanie tej zależności wymaga danych (najlepiej panelowych) obejmujących kilka kolejnych wyborów. Nasze dane nie spełniają tych warunków.

Interesujące wyniki daje także analiza odpowiedzi na otwarte pytanie o przyczyny niegłosowania. Pytanie dotyczyło jedynie osób, które na pytanie o udział w ostatnich wyborach odpowiedziały „nie głosowałem(am)” (było ich 341), i było kodowane jako wieloodpowiedziowe, stąd odsetek wskazań przekracza 100%.

Odpowiedzi przedstawiały się następująco (od najczęściej do najrzadziej podawanych):

- brak odpowiedniego kandydata/ odpowiedniej partii – 18,5%
- choroba/ niepełnosprawność – 14,2%
- po prostu nie/ bo nie/ nie chciałem głosować/ nie chodzę na wybory/ nie było sensu – 10,2%
- nie interesuję się polityką/ nie interesuję się wyborami – 9,2%
- rozczarowanie politykami/ rządami – 6,8%
- nie wiedział, na kogo głosować/ nie znał kandydatów/ zbyt mało informacji/ nie był(a) zdecydowany(a), na kogo głosować – 6,5%
- brak czasu – 5,9%
- bo to nic nie daje – jest coraz gorzej, nic się w Polsce nie zmienia – 5,8%
- wyjazd/ pobyt poza domem/ nie było mnie w domu – 5,1%
- negatywne emocje: nie będzie dalej głosował, bo go to wszystko denerwuje/ nie wierzę w takie wybory/ forma protestu – 3,3%
- pobyt za granicą – 3,3%
- praca/ wyjazd służbowy/ zajęcia na uczelni/ egzaminy – 3,2%.

Okazuje się, że największy odsetek osób, które nie zagłosowały w ostatnich wyborach, tłumaczy się brakiem odpowiedniej partii bądź kandydata (18%). To wynik o tyle ciekawy, że jest on zgodny ze stawianą przez nas hipotezą o niskiej frekwencji będącej wynikiem niewystarczającej podaży politycznej. Oprócz tego część odpowiedzi świadczy o stosunkowo wysokim stopniu zniechęcenia, apatii, niezadowolonia i wyobcowania z systemu politycznego. Znaczny odsetek respondentów wymienia takie przyczyny absencji, jak brak sensu głosowania (po prostu nie/ bo nie/ nie chciałem głosować/ nie chodzę na wybory/ nie było sensu), brak zainteresowania polityką, brak poczucia politycznego sprawstwa (bo to nic nie daje – jest coraz gorzej, nic się w Polsce nie zmienia). Część deklaruje wprost negatywne emocje wobec systemu (nie będzie dalej głosował, bo go to wszystko denerwuje/ nie wierzę w takie wybory/ forma protestu). Badanie nie pozwala jednak stwierdzić, czy chodzi o niezadowolenie z rządzących i prowadzonej przez nich polityki, czy może przyczyną tych odpowiedzi jest brak poparcia dla demokracji w ogóle. Druga

odpowiedź zdaje się być znacznie mniej prawdopodobna, chociażby ze względu na fakt, że demokracja wciąż pozostaje „jedyną grą w mieście”.

Spośród odpowiedzi, które wymieniło mniej niż 3% respondentów, dwie zasługują na komentarz. Za ledwie 2,2% ankietowanych wskazało jako przyczynę niegłosowania brak poczucia wpływu na wynik wyborów (nic nie da mój głos/ moi kandydaci nie przejdą). Jest to o tyle ciekawe, że wśród politologów toczy się dyskusja, czy wyborcy, idąc do urn, w ogóle biorą pod uwagę szansę, że ich głos będzie miał znaczenie dla wyniku wyborów. Niski odsetek tego typu odpowiedzi oznacza, że ludzie bądź to nie szacują takiego prawdopodobieństwa, bądź postrzegają swój wpływ na wynik wyborów jako znacznie większy, niż można się spodziewać. Zagadnienie to wymaga jednak szerszych analiz.

Poza tym jedną z pojawiających się (choć rzadko) przyczyn niegłosowania był podeszły wiek. Odpowiedź tę podało tylko 1,3% respondentów, niemniej jest ona zgodna z omówioną wcześniej zależnością między wiekiem a głosowaniem. Warto zauważyć jednak, że znaczny odsetek respondentów (14,2%) tłumaczy absencję wyborczą chorobą bądź niepełnosprawnością – możemy spodziewać się, że dla części z tych respondentów przeszkody te są wynikiem podeszłego wieku.

Respondenci niegłosujący w wyborach parlamentarnych w 2011 roku zostali zapytani o ostatnie wybory, w których wzięli udział. Pytanie, mimo że powinno się na nie udzielić tylko jednej odpowiedzi, zostało zakodowane jako wieloodpowiedziowe, ponieważ dwóch respondentów wymieniło więcej niż jedno wybory – nie pamiętali, które były ostatnie. W obliczeniach uwzględniono obie ich odpowiedzi, dlatego odsetek wskazań przekracza 100%.

Osoby, które nigdy nie głosowały w wyborach, stanowiły 15,8% wszystkich niegłosujących respondentów. Niewielki odsetek (za ledwie 19,2%) ankietowanych potrafi precyzyjnie podać rodzaj i datę ostatnich wyborów, w jakich ostatnio wzięli udział. Najwięcej respondentów przypomina sobie udział w wyborach prezydenckich. Jest to aż 42,2%, z czego 15,8% ostatni raz głosowało w wyborach prezydenckich w 2010 roku, 22,5% pamięta, że uczest-

niczyło w wyborach prezydenckich, jednak nie jest w stanie dokładnie ich zidentyfikować czasowo, 3,9% również nie jest w stanie ich dokładnie określić, ale kojarzy osoby lub czas (np.: *nie głosowałem ostatnio tylko co wybierali Wałęsę/ prezydenckie jak był Kwaśniewski/ prezydenckie, w wyborach kandydował Kuroń (panie, nie pamiętam kiedy to było)/ wybory prezydenckie, głosowałem na Lecha Kaczyńskiego (nie pamiętam roku)/ wybory prezydenckie 1995/ na prezydenta co był Kaczyński i Tusk to ja na Tuska – wtedy Kaczyński wygrał/ głosowałem w 2005 roku w wyborach prezydenckich/ prezydenckie, kiedy wygrał Kwaśniewski/ wybory prezydenckie jak był Aleksander Kwaśniewski/ wybory prezydenckie przed Smoleńskiem/ w wyborach prezydenckich, kiedy prezydentem został Lech Kaczyński).*

Zdecydowanie mniej osób kojarzy pozostałe wybory. Fakt głosowania w wyborach parlamentarnych we wcześniejszych latach deklaruje za ledwie 4,3%, natomiast udział w wyborach samorządowych aż 16,4% (z czego 3,4% badanych wskazało wybory samorządowe w 2010 roku, 0,4% wybory samorządowe we wcześniejszych latach, a 12,6% wybory samorządowe bez możliwości identyfikacji). Prawie co piąta osoba (19,7%) nie pamięta, w jakich wyborach ostatnio uczestniczyła, a 0,5% udzieliła innej odpowiedzi.

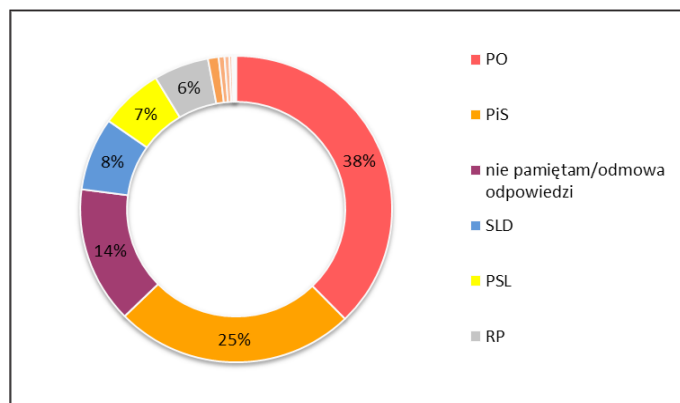
Interesujący jest fakt, że większość respondentów niegłosujących w wyborach parlamentarnych w 2011 roku wspomina jako ostatnie głosowanie w wyborach prezydenckich i potrafi określić (przynajmniej kontekstualnie) te wybory, podczas gdy za ledwie 4,3% respondentów deklaruje udział w wyborach parlamentarnych. Sytuację taką może tłumaczyć skomplikowany polski system polityczny – wielość partii, z których programami trzeba się zapoznać, listy partyjne, z których trzeba wybrać kandydata, czy wreszcie proporcjonalne (niekoniecznie zrozumiałe) metody przeliczania głosów na miejsca w parlamencie. W praktyce oznacza to, że podjęcie decyzji wyborczej niesie ze sobą duże koszty (związane ze zdobywaniem informacji), a i tak wynik wyborów nie jest do końca oczywisty (choćby ze względu na częste rządy koalicyjne). Wybory prezydenckie są znacznie łatwiejsze w odbiorze ze względu na wyższy stopień personifikacji. Bierze w nich udział ograniczona liczba kandydatów (z których

zwykle dwóch ma największe szanse), co znacznie ułatwia podjęcie decyzji. Dodatkowo wynik wyborów jest dla wszystkich jasny i zrozumiały, gdyż wygrywa jeden kandydat, który obejmuje stanowisko. W przypadku wyborów parlamentarnych odpowiedź na pytanie o zwycięzcę nastęrcza większych trudności (może to być partia, która zdobyła największą liczbę głosów, partia, która weszła do parlamentu, partia, która wchodzi w skład rządu, itp.). Możliwe jednak, że na większą częstotliwość występowania odpowiedzi dotyczącej udziału w wyborach prezydenckich wpływa fakt, że wybory prezydenckie bezpośrednio poprzedzały ostatnie wybory parlamentarne. Za takim wyjaśnieniem przemawia i to, że znacząca liczba respondentów wspomina udział w wyborach samorządowych, które również poprzedzały głosowanie w 2011 roku.

POPARCIE DLA PARTII POLITYCZNYCH

Jeśli chodzi o poparcie dla poszczególnych partii, to odbiega ono nieco od poparcia, jakiego udzielono im w 2011 roku (wykres 2).

Wykres 2. Rozkład głosów na partie polityczne wśród osób deklarujących uczestnictwo w wyborach parlamentarnych w 2011 roku.

Wśród osób deklarujących uczestnictwo w wyborach parlamentarnych najwięcej zagłosowało na Platformę Obywatelską (37,7%), następnie na Prawo i Sprawiedliwość (24,9%). Jeśli chodzi o kolejne ugrupowania, to do głosowania na Sojusz Lewicy Demokratycznej przyznaje się 7,7%, na Polskie Stronnictwo Ludowe – 6,6%, a na Ruch Palikota – 5,7%. Ta ostatnia partia znacznie spadła w rankingu (przypomnijmy, że w 2011 roku RP uzyskał aż 10% poparcia).

Znaczny odsetek, bo aż 14,4% respondentów, nie pamięta, na kogo oddali głos.

Na decyzję o tym, na kogo zagłosować, wpływa z pewnością orientacja ideologiczna wyborców. Respondentów poproszono o zaznaczenie swojej pozycji na siedmiostopniowej osi lewica – prawica (1 – lewica, 7 – prawica). Tabela 4 przedstawia średnie wartości (i odchylenia standardowe) odpowiedzi na pytanie o autoidentyfikację na osi lewica – prawica dla elektoratów poszczególnych partii.

Tabela 4. Rozkład orientacji ideologicznych wśród respondentów.

	Średnia	Odchylenie standardowe
Sojusz Lewicy Demokratycznej	2,55	1,21
Ruch Palikota	3,18	1,59
Polskie Stronnictwo Ludowe	4	1,15
Platforma Obywatelska	4,12	1,38
nie pamiętam/ odmowa odpowiedzi	4,4	1,14
Prawo i Sprawiedliwość	5,51	1,58

Źródło: Obliczenia własne.

Jak można było oczekiwać, elektoraty SLD i RP są zdecydowanie lewicowe, natomiast na PO i PiS zagłosowali wyborcy o orientacji prawicowej. Jednak elektorat PiS jest znacznie bardziej prawicowy, podczas gdy wyborcy Platformy plasują się blisko środka osi. Najbardziej centrową partią okazuje się PSL.

Elektoraty poszczególnych partii różnią się także, jeśli chodzi o wielkość miejsca zamieszkania, wykształcenie, dochód, ocenę własnej sytuacji materialnej, udział w praktykach religijnych, ocenę własnej religijności, zainteresowanie polityką i poglądy polityczne (patrz: tabela 8 w aneksie). Jak można było oczekiwać, największy odsetek respondentów z poszczególnych grup poparł PO, w drugiej kolejności PiS, jednak wyniki analiz pozwalają zaobserwować pewne prawidłowości w rozkładzie poparcia.

I tak jeśli chodzi o miejsce zamieszkania, na PO zagłosowała zdecydowana większość (57%) mieszkańców miast powyżej 501 tys. miesz-

kańców. PiS cieszyło się poparciem przede wszystkim mieszkańców wsi i małych miast (do 20 tys. mieszkańców). Wśród wyborców PSL dominowali mieszkańcy wsi, natomiast SLD i RP poparł podobny odsetek mieszkańców różnej wielkości miast i bardzo niewielki procent mieszkańców wsi.

Jeśli chodzi o wykształcenie, na PO zagłosowali wyborcy lepiej wykształceni niż wyborcy PiS. Stosunkowo duży odsetek respondentów z wykształceniem wyższym poparł obie partie lewicowe (odpowiednio 10,3% zagłosowało na SLD i 6,6% na RP), natomiast aż 12% osób z wykształceniem podstawowym zagłosowało na PSL.

Analiza wpływu dochodów respondentów na preferencje wyborcze pokazała, że elektoraty dwóch głównych partii różnią się w przypadku dwóch kategorii wyborców: znacznie większy odsetek osób bez dochodów (można to tłumaczyć faktem, że 44,8% osób w tej grupie stanowią uczniowie i studenci) i o dochodach najwyższych (52,5%) zagłosował na PO (dla PiS wartości te wynoszą odpowiednio 20,3 i 20,2%). Jeśli chodzi o zadowolenie z własnej sytuacji materialnej, wyborcy PO są z niej najbardziej zadowoleni. Osoby określające swoją sytuację jako złą głosowały przede wszystkim na PiS.

Poszczególne elektoraty różnicuje także częstotliwość udziału w praktykach religijnych i ocena religijności. Swój głos na PiS oddał znaczny odsetek osób regularnie (częściej niż raz w tygodniu) biorących udział w praktykach religijnych (75,6%) i tych określających się jako głęboko wierzące (40,7%). Drugą pod względem popularności partią w tych grupach okazało się PO (odpowiednio 68,1% i 30,7%). Na Platformę głosowała również większość osób praktykujących rzadko lub wcale i określających się jako niewierzące. Osoby z tej grupy chętnie oddawały głos także na RP.

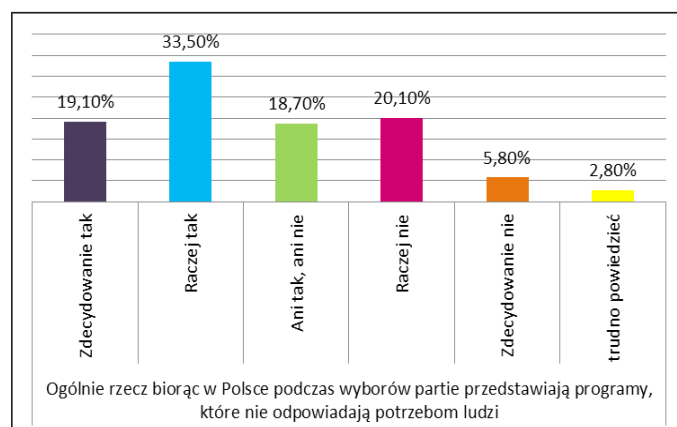
Zainteresowanie polityką w niewielkim stopniu różnicuje wyborców poszczególnych partii. Na dwa największe ugrupowania, czyli PO i PiS, a także na RP zagłosowali wyborcy o różnym stopniu zainteresowania. Widoczna różnica dotyczy wyborców SLD, wśród których dominują ci bardzo interesujący się polityką, i PSL, którego elektorat składa się głównie z tych o niewielkim zainteresowaniu polityką.

Dość duży odsetek (14,4%) stanowią osoby, które nie pamiętają, na kogo głosowały, bądź w ogóle nie udzieliły odpowiedzi na to pytanie. Interesująca jest zbieżność profilu społeczno-demograficznego tych osób z profilem niegłosujących. Może być tak, że znaczny odsetek tej grupy stanowią niegłosujący, którzy nie przyznali się do absencji.

NIE GŁOSUJĘ, BO NIE MAM NA KOGO

Jedną z najczęściej padających odpowiedzi na pytanie o przyczynę niegłosowania był brak odpowiedniego kandydata. Odpowiedzi takiej udzieliło aż 18,5% respondentów. Aby zbadać, czy absencja wyborcza jest rzeczywiście funkcją niedostatecznej podaży politycznej, respondentom przedstawiono sześć ogólnych stwierdzeń na temat wyborów. Do każdego mogli się odnieść za pomocą odpowiedzi: „zdecydowanie tak”, „raczej tak”, „ani tak, ani nie”, „raczej nie”, „zdecydowanie nie” oraz „trudno powiedzieć”. Wyniki zostały przedstawione poniżej (wykresy 3–9).

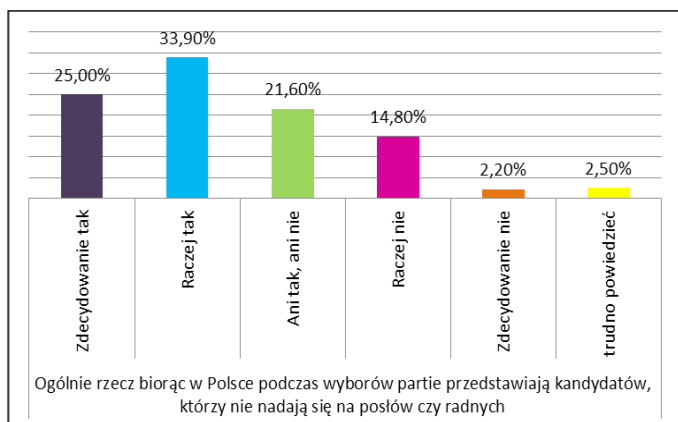
Wykres 3. Rozkład odpowiedzi w pierwszym stwierdzeniu.

Pierwsze stwierdzenie dotyczyło programów partyjnych (wykres 3). Większość respondentów zgadza się, że „ogólnie rzecz biorąc, w Polsce podczas wyborów partie przedstawiają programy, które nie odpowiadają potrzebom ludzi”: 33,5% raczej się zgadza, 19,1% zdecydowanie się zgadza. Odpowiedzi „raczej nie” udzieliło 20,1% respondentów, 5,8% zdecydowanie nie zgadza się z podanym stwierdzeniem. Aż 21,5% nie ma zdania na ten temat, 18,7% odpowiedziało „ani tak, ani nie”. 2,8%

badanych wybrało odpowiedź „trudno powiedzieć”.

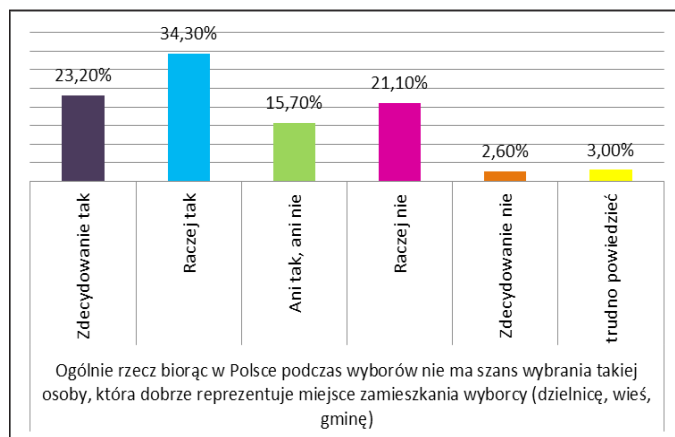
Wykres 4. Rozkład odpowiedzi w drugim stwierdzeniu.

Większość respondentów zgadza się ze stwierdzeniem, że „ogólnie rzecz biorąc, w Polsce podczas wyborów partie przedstawiają kandydatów, którzy nie nadają się na posłów czy radnych” (wykres 4). Ponad połowa badanych zdecydowanie lub raczej się zgadza (odpowiednio 25% i 33,9%). Z tym stwierdzeniem raczej nie zgadza się 14,8%, zdecydowanie nie zgadza się 2,2%. Co piąty badany (21,6%) nie ma zdania na ten temat.

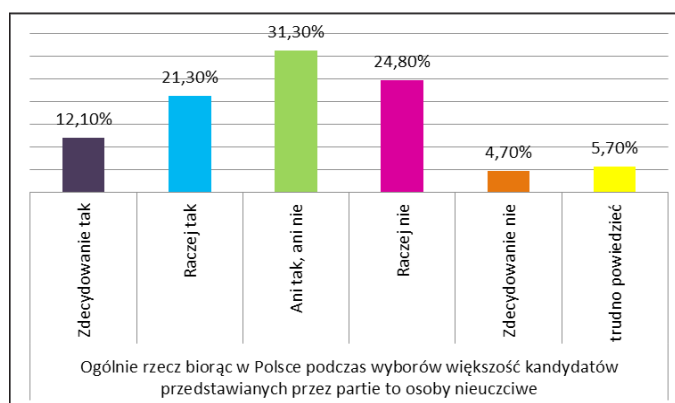
Rozkład odpowiedzi na trzecie stwierdzenie (wykres 5) – „ogólnie rzecz biorąc, w Polsce podczas wyborów nie ma szans wybrania takiej osoby, która dobrze reprezentuje miejsce zamieszkania wyborcy (dzielnicę, wieś, gminę)” – nie różni się znacząco od poprzednich. Tak jak w omówionych dwóch przypadkach ponad połowa badanych zgadza się z tym stwierdzeniem: raczej tak – 34,3%, zdecydowanie tak – 23,2%, nieco mniej respondentów się z nim nie zgadza (odpowiedzi „raczej nie” udzieliło 21,1% badanych, „zdecydowanie nie” – 2,6%). Ponownie co piąty respondent nie miał zdania na ten temat (15,7% respondentów odpowiedziało „ani tak, ani nie”, 3% – „trudno powiedzieć”).

Wykres 5. Rozkład odpowiedzi w trzecim stwierdzeniu.

Czwarte stwierdzenie (wykres 6) dotyczy uczciwości kandydatów („Ogólnie rzecz biorąc, w Polsce podczas wyborów większość kandydatów przedstawianych przez partie to osoby nieuczciwe”). Znaczny odsetek osób – aż 37% – nie ma zdania na ten temat (31,3% odpowiedzi „ani tak, ani nie”, 5,7% – „trudno powiedzieć”). Zbliżony odsetek osób raczej się zgadza (21,3%) i raczej się nie zgadza (24,8%) z tą kwestią. Odpowiedź „zdecydowanie tak” wybrało 12,1%, a „zdecydowanie nie” tylko 4,7% osób.

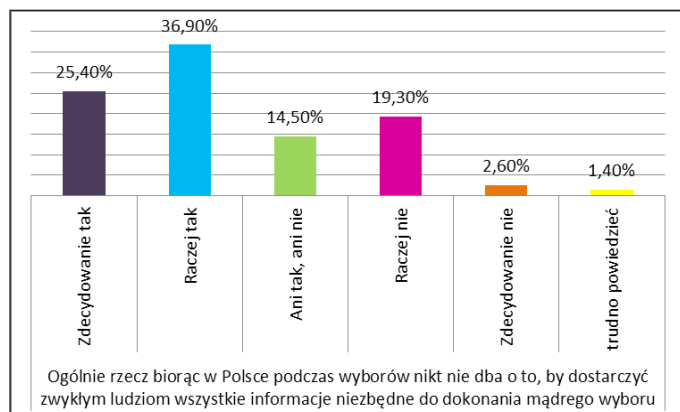
Wykres 6. Rozkład odpowiedzi w czwartym stwierdzeniu.

Piąte stwierdzenie (wykres 7) – „Ogólnie rzecz biorąc, w Polsce podczas wyborów nikt nie dba o to, by dostarczyć zwykłym ludziom wszystkie informacje niezbędne do dokonania mądrego wyboru” – ma rozkład podobny jak pierwsze trzy pytania: większość ankietowanych zgadza się z nim (odpowiedź „zdecydowanie tak” wybrało 25,4% osób, a „raczej tak” 36,9%). O wiele mniej jest osób niezgadających się z powyższym zdaniem – „zdecydowanie nie”

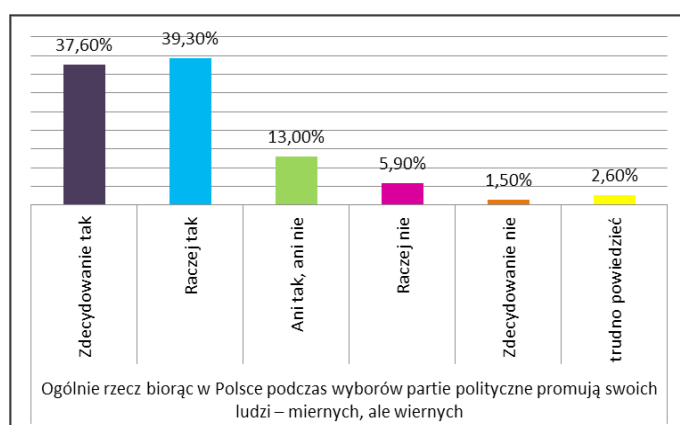
to 2,6%, a „raczej nie” – 19,3%. Odpowiedź „ani tak, ani nie” wybrało 14,5%, a „trudno powiedzieć” – 1,4% respondentów.

Wykres 7. Rozkład odpowiedzi w piątym stwierdzeniu.

Większość osób zgadza się także z szóstym stwierdzeniem (wykres 8): „Ogólnie rzecz biorąc, w Polsce podczas wyborów partie polityczne promują swoich ludzi – miernych, ale wiernych” (37,6% – „zdecydowanie tak”, 39,3% – „raczej tak”). Odsetek osób niezgadających się z tym zdaniem przedstawiał się następująco: „zdecydowanie nie” – 1,5%, a „raczej nie” – 5,9%. 13% badanych odpowiedziało, że „ani tak, ani nie”, 2,6% osób – „trudno powiedzieć”.

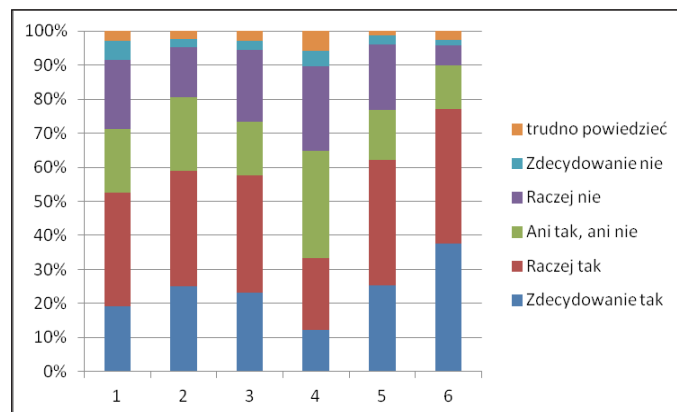
Wykres 8. Rozkład odpowiedzi w szóstym stwierdzeniu.

Wykres 9 jest graficzną prezentacją porównania powyższych wyników. Liczby od 1 do 6 oznaczają numery stwierdzeń, które zostały poddane subiektywnej ocenie respondentów. Poszczególne kolory oznaczają następujące odpowiedzi: czerwony – „zdecydowanie tak”, pomarańczowy – „raczej tak”, zielony – „ani

tak, ani nie”, niebieski – „raczej nie”, fioletowy – „zdecydowanie nie”, szary – „trudno powiedzieć”.

Wykres 9. Porównanie rozkładu odpowiedzi w sześciu stwierdzeniach.

Porównanie wszystkich stwierdzeń pokazuje, że najbardziej kontrowersyjne jest zdanie czwarte, mówiące, że większość kandydatów przedstawianych przez partie to osoby nieuczciwe. Najmniej respondentów się z nim zgadza (łącznie odpowiedzi „raczej tak” i „zdecydowanie tak” – 29,5%). Przy tym stwierdzeniu jest również największy odsetek niezdecydowanych (37%) i niezgadających się (łącznie odpowiedzi „raczej nie” i „zdecydowanie nie” udzieliło 29,5%).

Najwięcej badanych (odpowiedzi „zdecydowanie tak” i „raczej tak”), bo aż 76,9%, zgadza się ze zdaniem numer 6, czyli z tym, że podczas wyborów partie polityczne promują swoich ludzi – miernych, ale wiernych. Pozostałe opinie są rozłożone w miarę podobnie. Ze zdaniami 1, 2, 3 i 5 średnio zgadza się 57%, a nie zgadza się 22%. Szczegółowy rozkład odpowiedzi na te pytania dla poszczególnych grup społecznych znajduje się w tabelach 1–6 w aneksie 3. Aby odpowiedzieć na pytanie, czy niska frekwencja wyborcza wynika z niedostatecznej podaży politycznej, sprawdziliśmy rozkład odpowiedzi na poszczególne pytania dla osób, które głosowały i nie głosowały w ostatnich wyborach parlamentarnych. Okazuje się, że pięcioodpowiedziowa bateria pytań w większości przypadków nie różnicuje głosujących i niegłosujących. Jednak jeśli podzielimy elektorat na trzy kategorie (zgadzam się – osoby, które odpowiedziały „zdecydowanie tak” i „raczej tak”; nie zgadzam się – osoby, które odpowiedziały „raczej nie” i „zdecydowanie nie”,

oraz niezdecydowani – odpowiedź „ani tak, ani nie” i braki danych), to okazuje się, że w większości przypadków (pytania 1, 3, 4, 6) głoszący i niegłoszący różnią się w sposób istotny

statystycznie (pozytywny wynik testu chi-kwadrat). Rozkład odpowiedzi został przedstawiony w tabeli 5.

Tabela 5. Rozkład odpowiedzi na pytania o podaż sceny politycznej.

	1		2		3	
	Głosował		Głosował		Głosował	
	Tak	Nie	Tak	Nie	Tak	Nie
Zgadzam się (%)	61,48	38,52	60,94	39,06	61,74	38,26
Nie zgadzam się (%)	71,15	28,85	65,27	34,73	68,97	31,03
Niezdecydowani (%)	54,55	45,45	64,26	35,74	56,83	43,17
	4		5		6	
	Głosował		Głosował		Głosował	
	Tak	Nie	Tak	Nie	Tak	Nie
Zgadzam się (%)	57,49	42,51	61,84	38,16	65,03	34,97
Nie zgadzam się (%)	72,92	27,08	65,73	34,27	56,94	43,06
Niezdecydowani (%)	58,84	41,16	60,65	39,35	52,29	47,71

Źródło: Obliczenia własne.

Wyniki pokazują, że większość osób, które nie zgodziły się z twierdzeniami zawartymi w pytaniach 1–5, wzięła udział w ostatnich wyborach, potwierdzając tezę o tym, że niska frekwencja jest, przynajmniej do pewnego stopnia, funkcją niewystarczającej podaży politycznej. Większość respondentów, którzy zgadzają się ze wspomnianymi twierdzeniami, oraz większość niezdecydowanych nie wzięła udziału w wyborach. Wyjątkiem jest pytanie 6. Jeśli jednak weźmiemy pod uwagę jego treść („Ogólnie rzecz biorąc, w Polsce podczas wyborów partie polityczne promują swoich ludzi – miernych, ale wiernych”), to okaże się że taki rozkład odpowiedzi również potwierdza naszą tezę.

Poszczególne pytania zostały zanalizowane także przez pryzmat partii, na którą respondent oddał głos. W tym celu zmienne zostały zrekodowane – partie, które nie przekroczyły progu wyborczego, a tym samym nie dostały się do parlamentu, zostały „wrzucone” do jednej kategorii („pozostałe”). Poniżej przed-

stawiamy jedynie wyniki analiz dla pytań, które w sposób istotny statystycznie różnicowały elektoraty poszczególnych partii (wynik testu chi-kwadrat).

Ze stwierdzeniem „Ogólnie rzecz biorąc, w Polsce podczas wyborów partie przedstawiają programy, które nie odpowiadają potrzebom ludzi” najczęściej zgadzali się wyborcy Ruchu Palikota (odpowiedzi „raczej się zgadzam” i „zdecydowanie się zgadzam” udzieliło 67,6%), następnie wyborcy SLD (59,9%) i PiS (57,9%). Stwierdzenie drugie – „Ogólnie rzecz biorąc, w Polsce podczas wyborów partie przedstawiają kandydatów, którzy nie nadają się na posłów czy radnych” – najczęściej (78,6%) popierali wyborcy partii „pozostałych” (innych niż pięć ugrupowań wchodzących w skład parlamentu). Ze stwierdzeniem „Ogólnie rzecz biorąc, w Polsce podczas wyborów nikt nie dba o to, by dostarczyć zwykłym ludziom wszystkie informacje niezbędne do dokonania mądrego wyboru” zgadzała się większość wyborców (ponad połowa) wszystkich partii oprócz Sojuszu Lewicy Demokratycznej (46,8%). Z ostatnim, szóstym stwierdzeniem – „Ogólnie rzecz bio-

racę w Polsce podczas wyborów partie polityczne promują swoich ludzi – miernych, ale wiernych” – wyborcy wszystkich partii zdecydowanie częściej się zgadzali, aniżeli byli przeciwni. Sprawdziliśmy też, czy zgadzanie się bądź nie z poszczególnymi stwierdzeniami wpływa na skłonność do głosowania na poszczególne partie. W tym celu sprawdziliśmy korelacje między głosowaniem na poszczególne partie (zmienna zero-jedynkowa, 1 – głosował na partię A, 0 – pozostali) a zgodą ze stwierdzeniem (zmienna zero-jedynkowa, 1 – zdecydowanie i raczej się zgadzam, 0 – pozostali) i niezgodą ze stwierdzeniem (zmienna zero-jedynkowa, 1 – zdecydowanie i raczej się nie zgadzam, 0 – pozostali). Większość korelacji okazała się nieistotna statystycznie, jednak analizy pozwoliły na wyciągnięcie kilku interesujących wniosków.

Niezgoda ze stwierdzeniem dotyczącym programów partyjnych jest pozytywnie skorelowana z głosowaniem na PSL i partie niewchodzące w skład parlamentu (kategoria „pozostałe”). Współczynnik korelacji Pearsona wynosił odpowiednio 0,094 dla PSL i 0,067 dla pozostałych (na poziomie istotności $p < 0,01$). Oznacza to, że osoby, które uważają, iż partie przedstawiają programy odpowiadające potrzebom ludzi, są bardziej skłonne do głosowania na PSL i partie wchodzące w skład kategorii „pozostałe”. W przypadku PSL istotny okazał się także wpływ zgody z powyższym stwierdzeniem (współczynnik korelacji Pearsona wynosił -0,076, $p < 0,01$).

Istotny statystycznie wpływ na głosowanie na dwie główne partie (PO i PiS) miało stwierdzenie dotyczące uczciwości kandydatów. Respondenci, którzy uważają, że większość kandydatów to osoby nieuczciwe, są bardziej skłonni głosować na PiS (współczynnik korelacji Pearsona wynosi 0,072, $p < 0,05$). Zarazem zgadzanie się z tym stwierdzeniem negatywnie wpływa na głosowanie na PO (współczynnik korelacji Pearsona wynosi -0,099, $p < 0,001$). Jednocześnie ankietowani, którzy nie zgadzają się z powyższym stwierdzeniem, są bardziej skłonni głosować na PO (współczynnik korelacji Pearsona wynosi 0,122, $p < 0,001$).

Odpowiedzi udzielone na pytania dotyczące dostarczenia zwykłym ludziom informacji niezbędnych do dokonania mądrego wyboru (stwierdzenie piąte) wiążą się z głosowaniem

na partie lewicowe (SLD i RP). Okazuje się, że respondenci, którzy zgodzili się z oboma tymi stwierdzeniami, są bardziej skłonni do głosowania na RP i mniej skłonni do głosowania na SLD (w porównaniu do głosowania na inne partie). Wysokość współczynnika korelacji Pearsona wynosi odpowiednio -0,077, $p < 0,05$ dla SLD i 0,09, $p < 0,001$ dla RP.

Stwierdzenie szóste dotyczące promowania przez partie ludzi miernych, ale wiernych jest pozytywnie skorelowane z głosowaniem na PiS i PSL. Osoby, które zgadzają się z nim, są bardziej skłonne do głosowania na jedną z tych partii (współczynnik korelacji Pearsona wynosi odpowiednio 0,073 dla PiS i 0,069 dla PSL, w obu przypadkach poziom istotności to $< 0,05$).

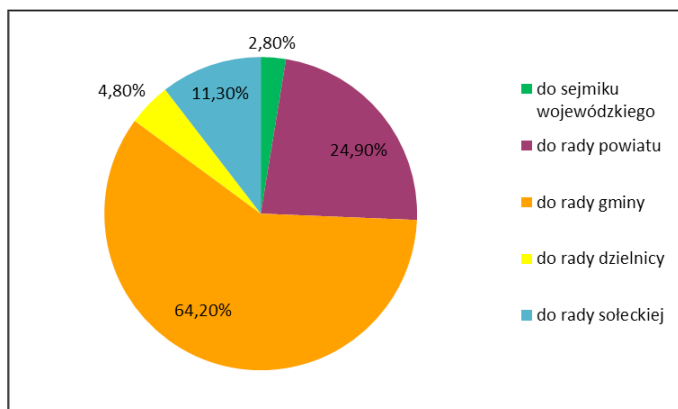
BIERNE PRAWO WYBORCZE

Pojawia się pytanie, czy osoby niezadowolone z oferty, jaką przedstawiają partie polityczne, same próbowały kandydować w wyborach. Badania pokazały, że bierne prawo wyborcze nie jest przywilejem, z którego Polacy korzystają chętnie.

Jedno z pytań w ankiecie odnosiło się do zamiaru kandydowania (na radnego, posła, senatora, wójta, burmistrza, prezydenta miasta lub kraju) oraz podjęcia takiej decyzji. Okazuje się, że aż 91,5% respondentów nigdy o tym nie myślało i nie kandydowało. 4,7% rozważyło taką opcję, ale ostatecznie nigdy się na to nie zdecydowali. Spośród wszystkich badanych jedynie 3,8% kandydowało w wyborach.

Wykres 10 przedstawia rodzaje wyborów, w jakich kandydowali respondenci. Najwięcej osób (2,4%) kandydowało do rady gminy, następnie 0,9% do rady powiatu, 0,4% do rady sołectkiej, 0,2% do rady dzielnicy oraz 0,1% do sejmiku wojewódzkiego.

Wykres 10. Odsetek wyborców wśród osób kandydujących.

Okazuje się, że nikt nie startował w wyborach na prezydenta RP, do Parlamentu Europejskiego, do Sejmu RP ani do Senatu RP. Nikt z badanych nie startował więc w wyborach, w których znaczenie ma przynależność partyjna. We wspomnianych wyborach kandydaci *de facto* są dezygnowani przez partie, kandydaci bezpartyjni napotykają na swojej drodze ogromne trudności (związane chociażby z finansowaniem ich działalności) i mają niewielkie szanse na zwycięstwo. Żaden respondent nie kandydował też na stanowisko wójta/burmistrza ani prezydenta miasta. Być może ma to związek z faktem, że kandydaci na te stanowiska zwykle mają już za sobą doświadczenie w strukturach samorządowych. Niewielkie zainteresowanie wyborami do rady osiedla (nikt z badanych nie brał w nich udziału) może wiązać się z niewielkim znaczeniem politycznym, jakie zdaje się mieć ta instytucja.

Wśród osób kandydujących ponad połowa, dokładnie 59,3%, nie została wybrana. Do rady gminy wybrano 30,9%, a do rady sołeckiej 8,3% badanych, którzy wystartowali w wyborach.

Bardzo niewielki odsetek kandydujących (zaledwie 37 respondentów) znacznie utrudnia głębsze analizy tego zagadnienia.

Na podstawie posiadanych danych (mając w pamięci niewielki odsetek respondentów, którzy korzystali z biernego prawa wyborczego) możemy sprawdzić, czy kandydujący korzystają także z czynnego prawa wyborczego.

Tabela 6. Uczestnictwo wyborcze a kandydowanie w wyborach.

Zamiar kandydowania	Udział w wyborach	
	Tak	Nie
Nie	61,25%	38,75%
Tak, myślałem o tym, ale nigdy nie zdecydowałem się kandydować	73,91%	26,09%
Tak, kandydowałem	78,38%	21,62%

Źródło: Obliczenia własne.

Tak jak można było przewidzieć, znaczny odsetek osób, które kandydowały, głosował w ostatnich wyborach. Podobnie przedstawia się sytuacja w grupie respondentów, którzy o kandydowaniu tylko myśleli – jeśli chodzi o rozkład odpowiedzi na pytanie o udział w wyborach, te dwie grupy nie różnią się. Być może ma to związek ze statusem społeczno-ekonomicznym głosujących oraz kandydujących i ze związanymi z nim zasobami. Należy pamiętać, że uczestnictwo, zarówno czynne, jak i bierne, wymaga dysponowania pewnego rodzaju zasobami, które ułatwiają rozumienie świata polityki. Niestety, niewielki odsetek kandydujących uniemożliwia porównanie profili tych grup.

Dlaczego respondenci niechętnie korzystają z biernego prawa wyborczego? Osoby, które nie kandydowały i nie rozważały startu w wyborach, przedstawiły różne powody swojej decyzji. Pięć najczęściej wymienianych przyczyn, dla których ankietowani nie startowali w wyborach, to:

- brak zainteresowania polityką – 23%
- brak predyspozycji, stwierdzenie, że badany by sobie nie poradził, nie widzi się w tej roli czy też po prostu się nie nadaje – 18,9%
- brak wykształcenia, wiedzy, kwalifikacji (są mądrzejsi) – 12,9%
- brak czasu oraz dyspozycyjności – 7,4%
- brak takich ambicji i aspiracji – 5,7%.

24,8% respondentów udzieliło (także) innych odpowiedzi (pytanie było kodowane jako wieloodpowiedziowe, w związku z tym odsetek odpowiedzi może przekroczyć 100%). 6,3% osób nie potrafi podać przyczyny niekandydowania.

Na podstawie udzielonych przez respondentów wypowiedzi możemy stwierdzić, że od kandydatów oczekuje się określonych predyspozycji, odpowiedniego wykształcenia, a także wiedzy i zainteresowania polityką. Często wymaga się od kandydujących kwalifikacji znacznie przekraczających umiejętności „przeciętnych ludzi”. Pełnienie funkcji publicznych jest uważane za czasochłonne (respondenci wśród przyczyn niekandydowania wymieniają brak czasu i dyspozycyjności), choć może to wynikać ze specyfiki stanowisk „osiągalnych” dla zwykłego obywatela. Stanowiska te z reguły utrudniają pracę zawodową, choć z pewnością wiążą się z prestiżem. Większość respondentów kandydowała do rady powiatu, gminy bądź rady sołectkiej.

PODSUMOWANIE

Niniejsza praca stanowi próbę odpowiedzi na pytanie o to, jak wyglądają polscy wyborcy oraz osoby kandydujące. Po pierwsze, interesowało nas, kto korzysta ze swoich praw i w jaki sposób. Po drugie, starałyśmy się pokazać, dlaczego niektórzy nie korzystają z tych praw. Po trzecie, zbadaliśmy, czy istnieje coś takiego jak niewystarczająca podaż polityczna, a także jak wpływa ona na czynne i bierne prawo wyborcze. Czy jest przyczyną niegłosowania? Czy skłania ludzi do podjęcia decyzji o kandydowaniu w wyborach?

Co wynika z naszych badań?

- **Teza o tym, że niska frekwencja jest funkcją niewystarczającej podaży politycznej, znajduje potwierdzenie w przedstawionych wynikach.**
- Niestety, niewielka liczba respondentów, którzy kiedykolwiek kandydowali w wyborach, uniemożliwia wyciągnięcie wniosków na temat relacji między słabym wyborem opcji, na które można oddać głos, a decyzją o kandydowaniu.
- Większość respondentów deklarujących kandydowanie głosowała w ostatnich wyborach.
- Polski **wyborca** (w odróżnieniu od niegłosujących) jest **lepiej wykształcony**, charakteryzuje się **wyższym statusem zawodowym** (kadra kierownicza, specjaliści z wyższym wykształceniem i pracujący na własny rachunek), **wyższymi zarobkami**, interesuje się

polityką oraz **potrafi określić swoją orientację ideologiczną**.

- **Zależność między wiekiem a poziomem uczestnictwa jest krzywoliniowa:** najmłodszy wyborcy są najmniej skłonni do głosowania, z wiekiem poziom uczestnictwa wzrasta: najwyższy odsetek głosujących charakteryzuje dwie średnie grupy wiekowe (35–44 i 45–54 lat), w najstarszych grupach wiekowych frekwencja ponownie spada.
- Elektoraty poszczególnych partii różnią się w zależności od wielkości miejsca zamieszkania, wykształcenia, dochodu, oceny własnej sytuacji materialnej, udziału w praktykach religijnych, oceny własnej religijności, zainteresowania polityką i poglądów politycznych.
- Wyborcy **SLD i RP** mają poglądy **lewicowe**. Elektorat **PiS** jest znacznie bardziej **prawicowy**, podczas gdy wyborcy **PO** plasują się po prawej stronie **blisko środka osi**. Najbardziej **centrową** partią okazuje się **PSL**.
- Znaczny odsetek Polaków nie korzysta z czynnego prawa wyborczego. Niestety, wiąże się to z niedoreprezentowaniem pewnych grup społecznych.
- Niewielki procent respondentów przyznaje się do kandydowania w wyborach. Może to mieć związek ze szczególnymi oczekiwaniami dotyczącymi kompetencji reprezentantów, przekraczającymi kompetencje szarych obywateli.
- Niewielki odsetek Polaków (14%) deklaruje duże lub bardzo duże zainteresowanie polityką. Zagrożeniem kryjącym się za taką odpowiedzią jest fakt, że w połączeniu z niską frekwencją wyborczą istnieje prawdopodobieństwo utraty prawomocności systemu demokratycznego. W związku z tym obojętność jest zwykle w demokracjach uważana za zjawisko negatywne i osłabiające.
- Najczęściej nie głosują osoby, które określają się jako niezainteresowane polityką. W badanej próbie definiuje się w ten sposób 40% Polaków.
- 38% nie głosowało w ostatnich wyborach.
- 15,8% wszystkich niegłosujących respondentów przyznaje, że nigdy nie głosowali w wyborach.
- Zaledwie 19,2% niegłosujących ankietowanych potrafi precyzyjnie podać rodzaj i datę ostatnich wyborów, w jakich ostatnio wzięli udział.

- Najwięcej respondentów spośród niegłosujących w ostatnich wyborach parlamentarnych przypomina sobie udział w wyborach prezydenckich (aż 42,2%). Fakt głosowania w wyborach parlamentarnych we wcześniejszych latach deklaruje zaledwie 4,3%, natomiast udział w wyborach samorządowych aż 16,4%. **Prawie co piąta osoba (19,7%) nie pamięta, w jakich wyborach ostatnio uczestniczyła.**
- **96,2% respondentów nigdy nie kandydowało w wyborach.**
- **Pięć najczęściej podawanych przyczyn niegłosowania:**
 - brak odpowiedniego kandydata/ odpowiedniej partii – 18,5%
 - choroba/ niepełnosprawność – 14,2%
 - po prostu nie/ bo nie/ nie chciałem głosować/ nie chodzę na wybory/ nie było sensu – 10,2%
 - nie interesuję się polityką/ nie interesuję się wyborami – 9,2%
 - rozczarowanie politykami/ rządami – 6,8%.
- **Pięć najczęściej podawanych przyczyn niekandydowania:**
 - brak zainteresowania polityką – 23%
 - brak predyspozycji, stwierdzenie, że badany by sobie nie poradził, nie widzi się w tej roli czy też po prostu się nie nadaje – 18,9%
 - brak wykształcenia, wiedzy, kwalifikacji (są mądrzejsi) – 12,9%
 - brak czasu oraz dyspozycyjności – 7,4%
 - brak takich ambicji i aspiracji – 5,7%.

Bibliografia:

- Henry E. Brady, Sidney Verba and Kay L. Schlozman (1995), *Beyond SES. A Resource Model of Political Participation*, „American Political Science Review” 2: 271–294.
- Eric Plutzer (2002), *Becoming a Habitual Voter: Inertia, Resources, and Growth in Young Adulthood*, „American Political Science Review” 1: 41–56.
- Mikołaj Cześnik (2007), *Partycypacja wyborcza w Polsce. Perspektywa porównawcza*, Scholar, Warszawa 2007.
- Achim Goerres (2007), *Why are Older People more Likely to Vote? The Impact of Ageing on Electoral Turnout across Europe*, „British Journal of Politics and International Relations”, 9/1.
- Icek Ajzen (2002), *Perceived behavioral control, self-efficacy, locus of control, and the theory of planned behavior*, „Journal of Applied Social Psychology”, 32.
- Mikołaj Cześnik, Marta Żerkowska-Balas (2011), *Głosowanie jako nawyk w nowych demokracjach: przykład Polski*, „Studia Socjologiczne” 2.

Aneks 1.

P1. „Ogólnie rzecz biorąc, w Polsce podczas wyborów partie przedstawiają programy, które nie odpowiadają potrzebom ludzi”:

1. Zdecydowanie tak
2. Raczej tak
3. Ani tak, ani nie
4. Raczej nie
5. Zdecydowanie nie.

P2. „Ogólnie rzecz biorąc, w Polsce podczas wyborów partie przedstawiają kandydatów, którzy nie nadają się na posłów czy radnych”:

1. Zdecydowanie tak
2. Raczej tak
3. Ani tak, ani nie
4. Raczej nie
5. Zdecydowanie nie.

P3. „Ogólnie rzecz biorąc, w Polsce podczas wyborów nie ma szans wybrać takiej osoby, która dobrze reprezentuje miejsce zamieszkania wyborcy (dzielnicę, wieś, gminę)”:

1. Zdecydowanie tak
2. Raczej tak
3. Ani tak, ani nie
4. Raczej nie
5. Zdecydowanie nie

P4. „Ogólnie rzecz biorąc, w Polsce podczas wyborów większość kandydatów przedstawianych przez partie to osoby nieuczciwe”:

1. Zdecydowanie tak
2. Raczej tak
3. Ani tak, ani nie
4. Raczej nie
5. Zdecydowanie nie.

P5. „Ogólnie rzecz biorąc, w Polsce podczas wyborów nikt nie dba o to, by dostarczyć zwykłym ludziom wszystkie informacje niezbędne do dokonania mądrego wyboru”:

1. Zdecydowanie tak
2. Raczej tak
3. Ani tak, ani nie
4. Raczej nie
5. Zdecydowanie nie.

P6. „Ogólnie rzecz biorąc, w Polsce podczas wyborów partie polityczne promują swoich ludzi – miernych, ale wiernych”:

1. Zdecydowanie tak
2. Raczej tak
3. Ani tak, ani nie
4. Raczej nie
5. Zdecydowanie nie.

P7. Jesienią zeszłego roku odbyły się wybory parlamentarne. Jak zwykle wiele osób – z różnych powodów – nie wzięło udziału w tych wyborach, inni zaś w nich uczestniczyli. Proszę powiedzieć, czy Pan(i) głosował(a)?

1. Tak, głosowałem(am) (przejdź do P8a)
2. Nie, nie głosowałem(am) (przejdź do P8b)
3. Nie byłem(am) uprawniony(a) (przejdź do P9).

P8a. Na kandydata którego komitetu wyborczego (partii lub ugrupowania) głosował(a) Pan(i) w wyborach do Sejmu?

1. Komitet Wyborczy Prawo i Sprawiedliwość (PiS)
2. Komitet Wyborczy Polska Jest Najważniejsza (PJN)
3. Komitet Wyborczy Sojusz Lewicy Demokratycznej (SLD)
4. Komitet Wyborczy Ruch Palikota (RP)
5. Komitet Wyborczy Polskie Stronnictwo Ludowe (PSL)
6. Komitet Wyborczy Polska Partia Pracy – Sierpień 80 (PPP)
7. Komitet Wyborczy Platforma Obywatelska RP (PO)
8. Komitet Wyborczy Nasz Dom Polska – Samoobrona Andrzeja Leppera
9. Komitet Wyborczy Nowa Prawica – Janusza Korwin-Mikkego
10. Komitet Wyborczy Prawica
11. Komitet Wyborczy Wyborców Mniejszość Niemiecka
12. Oddałem głos nieważny.

Po zapisaniu odpowiedzi na pytanie 8a przejdź do pytania 9.

P8b. Dlaczego Pan(i) nie głosował(a)?

.....

P8c

W jakich wyborach ostatnio Pan(i) głosował(a)?

[Ankieter – proszę dopytać o rodzaj wyborów: samorządowe, parlamentarne polskie, do par-

lamentu UE, prezydenckie, oraz o rok głosowania].

.....

P9. Czy myślał(a) Pan(i) kiedykolwiek o kandydowaniu lub Pan(i) kandydował(a) na radnego, posła, senatora, wójta, burmistrza, prezydenta miasta/kraju?

1. Nie (przejdź do P10a)
2. Tak, myślałem o tym, ale nigdy nie zdecydowałem się kandydować (przejdź do P10a)
3. Tak, kandydowałem (przejdź do P10b).

P10a. A dlaczego?

.....

Po zapisaniu odpowiedzi na pytanie 10a przejdź do pytania 11.

P10b. W jakich wyborach Pan(i) kandydował(a)?

1. Na prezydenta RP
2. Do Parlamentu Europejskiego
3. Do Sejmu RP
4. Do Senatu RP
5. Na wójta, burmistrza, prezydenta miasta
6. Do sejmiku wojewódzkiego
7. Do rady powiatu
8. Do rady gminy
9. Do rady dzielnicy
10. Do rady osiedla
11. Do rady sołectkiej.

P10c. A czy kiedykolwiek został(a) Pan(i) wybrany(a) w tych wyborach, w których Pan(i) kandydował(a)?

1. Na prezydenta RP
2. Do Parlamentu Europejskiego
3. Do Sejmu RP
4. Do Senatu RP
5. Na wójta, burmistrza, prezydenta miasta
6. Do sejmiku wojewódzkiego
7. Do rady powiatu
8. Do rady gminy
9. Do rady dzielnicy
10. Do rady osiedla
11. Do rady sołectkiej
12. Nie, nie zostałem(a) wybrany(a).

P11. Jak określił(a)by Pan(i) swoje zainteresowanie polityką? Czy jest ono:

1. bardzo duże – uważnie (szczegółowo) śledzi Pan(i) prawie wszystko, co się dzieje w polityce
2. duże – dość uważnie śledzi Pan(i) to, co się dzieje w polityce
3. średnie – śledzi Pan(i) jedynie główne wydarzenia
4. nikłe, niewielkie – często umykają Pana(i) uwadze nawet ważne wydarzenia
5. żadne – praktycznie Pana(i) to nie interesuje
6. określił(a)by Pan(i) to inaczej.

Aneks 2. Struktura społeczno-demograficzna respondentów

W badaniu udział wzięło 47,6% mężczyzn oraz 52,4% kobiet. Respondenci zostali podzieleni na następujące grupy wiekowe: 18–24 (12,5%), 25–34 (20,5%), 35–44 (17,8%), 45–54 (15,5%), 55–64 (17,2%) oraz powyżej 65 lat (16,5%). Najwięcej osób zamieszkiwało wieś – 37,9%, następnie miasta od 20 do 100 tys. – 19,3%, miasta od 101 do 500 tys. – 17%, miasta do 20 tys., – 15,2%, najmniej respondentów, bo 10,5%, mieszkało w miastach powyżej 501 tysięcy. 35,1% badanych posiadało wykształcenie średnie, 26% zasadnicze zawodowe, 19,5% podstawowe, a 19,4% wyższe.

Respondentów można podzielić na dwie grupy społeczno-zawodowe: pracujących i biernych zawodowo.

W przypadku pierwszej grupy rozkład osób wygląda następująco: 23% robotników wykwalifikowanych, 15,3% kadry kierowniczej oraz specjalistów z wyższym wykształceniem, 13,7% pracowników administracyjno-biurowych, 13% pracowników usługowych, 11,8% rolników, 9,9% to osoby pracujące na własny rachunek, 7% stanowią średni personel i technicy. Najmniej liczną grupą byli robotnicy niewykwalifikowani – 6,1%.

Druga grupa respondentów, czyli bierni zawodowo, przedstawia się następująco: największy odsetek, bo aż 46,9%, to emeryci; uczniowie i studenci stanowią 14,88% próby; następną grupą pod względem wielkości są renciści – 13,9%; gospodynie domowe i inni to 12,8%; bezrobotni stanowią 11,7%.

Następnym kryterium, według którego można opisać strukturę społeczno-demograficzną ankietowanych, jest dochód. Można go określić

jako dochód na jedną osobę w gospodarstwie domowym, dochody osobiste respondenta czy też ocenę własnych warunków materialnych.

17% respondentów odpowiedziało, że w ich gospodarstwie domowym na jedną osobę przypada mniej niż 500 zł; 17,3% stwierdziło, że dochód utrzymuje się między 501 a 750 zł; u 20,6% waha się od 751 zł do 1000 zł; 21,4% odpowiedziało, że jest to 1001–1500zł. Najwięcej ankietowanych – 23,7% – odpowiedziało, że dochód na osobę przekracza 1500 zł.

Dochody osobiste respondentów przedstawiają się następująco: brak dochodów zadeklarowało 13,2% badanych, do 750 zł zarabia 8,9% osób, prawie taka sama liczba, bo 8,6%, zarabia od 751 zł do 1000 zł, 15,3% odpowiedziało, że 1001–1450 zł. Najwięcej badanych (19%) zadeklarowało zarobki od 1451 zł do 2000 zł; powyżej 2000 zł – 17,9%. Osoby, którym było trudno odpowiedzieć albo odmówiły odpowiedzi, stanowiły 17,1% badanej próby.

Ostatnie pytanie w kategorii dochodów dotyczyło subiektywnej oceny własnej sytuacji materialnej. Najwięcej respondentów oceniło ją jako średnią – 46,8%. Jako dobrą oceniło ją 36,6%, a jako złą – 16,6% badanych.

Pod względem udziału w praktykach religijnych rozkład odpowiedzi wygląda następują-

co: najwięcej osób (42,9%) bierze w nich udział raz w tygodniu; 24,6% – kilka razy w roku; osoby uczestniczące 1–2 razy w miesiącu stanowią 16,4% badanych; najmniej respondentów (4,3%) odpowiedziało „kilka razy w tygodniu”. Wśród badanych odsetek osób, które nie uczestniczą w praktykach religijnych, stanowi 11,7%. 85,4% respondentów uważa się za osoby wierzące. Głęboko wierzących (7,8%) jest nieco więcej aniżeli raczej niewierzących (4,7%). Całkowicie niewierzący są w zdecydowanej mniejszości i jest ich 2,1%.

Strukturę respondentów określa również kwestia polityczna przedstawiona na poniższych wykresach – poglądy, jakie reprezentuje badany, oraz fakt jego zainteresowania polityką. 31,5% badanych ocenia swoje poglądy jako centrowe, 27,2% – prawicowe, 18,2% – lewicowe. Pozostali respondenci odpowiedzieli „trudno powiedzieć” – 23,1%. Najmniej osób (2,8%) określa swoje zainteresowanie jako bardzo duże, 11,5% jako duże, 23,9% – nikłe. 16,4% badanych uważa, że ten temat w ogóle nie jest dla nich interesujący. Prawie co druga osoba (45,3%) stwierdziła, że jej zainteresowanie polityką jest średnie.

Aneks 3.

Tabela 1.

		P1. „Ogólnie rzecz biorąc, w Polsce podczas wyborów partie przedstawiają programy, które nie odpowiadają potrzebom ludzi”						Liczba osób
		Zdecydowanie tak	Raczej tak	Ani tak, ani nie	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	%	%	%	
1		2	3	4	5	6	7	8
Ogółem		19,1	33,5	18,7	20,1	5,8	2,8	977
Płeć	Mężczyźni	21,9	33,1	17,9	20,0	5,7	1,4	465
	Kobiety	16,7	33,9	19,4	20,2	5,9	3,9	512
Wiek	18–24 lata	13,0	37,1	19,2	22,3	6,5	1,8	122
	25–34	15,0	38,0	20,4	21,1	4,3	1,3	200
	35–44	14,8	33,0	21,7	24,0	4,8	1,6	174
	45–54	26,0	28,8	12,0	20,8	10,8	1,5	151
	55–64	27,4	35,4	15,9	14,6	5,1	1,5	168
	65 lat i więcej	18,4	28,1	22,0	18,0	4,4	9,1	161

1		2	3	4	5	6	7	8
Miejsce zamieszkania	Wieś	19,2	28,8	22,9	21,6	4,3	3,2	370
	Miasto do 20 tys.	21,1	39,4	15,3	16,3	4,9	3,0	149
	20–100 tys.	27,0	31,6	15,0	16,2	6,3	3,9	188
	101–500 tys.	13,7	39,3	15,1	20,6	9,9	1,4	166
	501 tys. i więcej mieszk.	10,4	35,7	20,8	26,7	5,5	1,0	103
Wykształcenie	Podstawowe	17,8	28,5	20,6	20,3	4,0	8,8	190
	Zasadnicze zawodowe	22,8	36,7	17,7	15,6	5,7	1,6	254
	Średnie	19,6	31,4	20,4	21,3	6,0	1,3	343
	Wyższe	14,8	38,0	15,1	23,8	7,5	,8	189
Grupa społeczno-zawodowa: pracujący	Kadra kierownicza, specjaliści z wyższym wykształceniem	17,6	31,9	14,2	28,9	7,5		79
	Średni personel, technicy	18,4	35,5	13,0	22,5	10,6		36
	Pracownicy administracyjno-biurowi	12,4	37,9	21,7	21,8	6,2		71
	Pracownicy usług	13,8	33,8	28,4	17,0	7,0		67
	Robotnicy wykwalifikowani	22,2	41,3	18,0	9,6	6,0	3,0	119
	Robotnicy niewykwalifikowani	23,8	29,8	10,7	22,3	13,4		31
	Rolnicy	17,8	35,6	15,7	27,2	2,4	1,3	61
	Pracujący na własny rachunek	26,1	35,0	17,5	20,3	1,1		51
	Bierni zawodowo	Renciści	20,3	27,1	21,7	17,1	9,5	4,2
Emeryci		21,3	28,6	20,8	17,6	4,2	7,4	216
Uczniowie i studenci		12,4	38,5	14,9	29,3	4,9		68
Bezrobotni		19,1	36,1	20,0	14,9	4,7	5,3	54
Gospodynie domowe i inni		20,9	28,1	15,4	27,5	6,3	1,7	59
Dochody respondenta	Brak dochodów	15,5	33,7	17,7	24,7	5,3	3,1	129
	Do 750 złotych	18,3	32,2	23,7	16,5	7,6	1,6	87
	Od 751 do 1000 złotych	18,2	29,1	18,9	19,8	8,8	5,2	84
	Od 1001 do 1450 złotych	20,0	38,1	14,8	18,1	5,3	3,7	150
	Od 1451 do 2000 złotych	23,7	39,6	13,6	15,5	5,8	1,9	185
	Powyżej 2000 złotych	20,4	28,1	14,4	29,8	7,3		174
	Trudno powiedzieć/ odmowa	15,7	30,9	30,3	15,3	2,9	4,9	168

1		2	3	4	5	6	7	8
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	18,6	31,8	21,6	18,2	7,1	2,6	126
	501–750	18,3	30,5	19,1	24,4	5,1	2,6	128
	751–1000	28,4	31,3	13,8	17,1	8,1	1,4	152
	1001–1500	20,4	33,9	12,1	23,2	6,4	4,0	158
	Powyżej 1500 zł	16,6	35,8	13,8	26,0	6,6	1,2	175
Ocena własnych warunków materialnych	Złe	19,4	28,7	20,0	16,5	10,3	5,1	162
	Średnie	18,2	38,2	18,5	18,9	3,6	2,5	457
	Dobre	20,2	29,6	18,3	23,3	6,7	2,0	357
Udział w praktykach religijnych	Kilka razy w tygodniu	26,0	27,6	17,7	21,6	3,2	3,9	42
	Raz w tygodniu	18,4	34,2	20,7	16,9	6,7	3,1	419
	1–2 razy w miesiącu	20,1	30,6	19,0	21,0	7,5	1,8	160
	Kilka razy w roku	19,6	33,6	17,9	23,1	3,3	2,5	240
	W ogóle nie uczestniczy	17,1	37,1	12,7	23,8	6,5	2,9	115
Ocena własnej religijności	Głęboko wierząca/y	17,3	28,6	24,8	19,8	4,7	4,7	77
	Wierząca/y	19,6	33,5	18,9	19,5	5,8	2,8	835
	Raczej niewierząca/y	21,3	39,0	9,7	22,8	7,2		46
	Całkowicie niewierząca/y	2,5	40,3	7,0	40,4	9,8		20
Zainteresowanie polityką	Bardzo duże	47,6	18,8	4,4	22,4	6,8		28
	Duże	18,9	32,8	11,7	27,8	8,8		112
	Średnie	21,8	36,3	17,3	17,9	5,8	,9	443
	Nikłe, niewielkie	13,0	35,7	20,0	23,7	4,1	3,6	234
	Żadne	16,1	25,7	27,8	15,2	6,1	9,2	160
Poglądy polityczne	Lewica	23,7	33,0	9,1	20,4	10,8	3,0	178
	Centrum	16,5	32,9	23,2	23,2	3,4	,9	308
	Prawica	17,9	36,5	15,5	21,8	5,8	2,5	266
	Trudno powiedzieć	20,6	31,2	23,8	13,7	5,3	5,4	225

Tabela 2.

		P2. „Ogólnie rzecz biorąc, w Polsce podczas wyborów partie przedstawiają kandydatów, którzy nie nadają się na posłów czy radnych”						Liczba osób
		Zdecydowanie tak	Raczej tak	Ani tak, ani nie	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	%	%	%	
1		2	3	4	5	6	7	8
Ogółem		25,0	33,9	21,6	14,8	2,2	2,5	977
Płeć	Mężczyźni	27,9	29,8	23,5	16,2	1,7	,9	465
	Kobiety	22,4	37,6	19,9	13,5	2,7	3,9	512
Wiek	18–24 lata	24,6	35,9	19,1	16,6	1,1	2,7	122
	25–34	24,1	34,7	23,3	15,1	1,3	1,6	200
	35–44	20,3	32,5	27,0	15,0	3,6	1,5	174
	45–54	24,5	36,5	17,9	16,2	3,6	1,2	151
	55–64	27,9	36,6	17,3	14,3	2,1	1,7	168
	65 lat i więcej	29,2	27,5	23,4	11,9	1,6	6,4	161

1	2	3	4	5	6	7	8	
Miejsce zamieszkania	Wieś	25,9	34,9	20,9	13,8	2,4	2,0	370
	Miasto do 20 tys.	30,1	34,5	19,1	11,9	2,3	2,1	149
	20–100 tys.	30,4	31,5	20,7	13,0	2,7	1,8	188
	101–500 tys.	16,6	31,1	26,7	22,9	,4	2,3	166
	501 tys. i więcej mieszk.	18,5	38,0	21,2	12,8	3,6	6,0	103
Wykształcenie	Podstawowe	23,7	35,8	20,2	12,6	1,3	6,4	190
	Zasadnicze zawodowe	26,9	36,0	18,3	13,7	3,4	1,7	254
	Średnie	26,6	29,2	23,1	17,5	1,9	1,7	343
	Wyższe	21,2	37,4	24,6	13,5	2,2	1,0	189
Grupa społeczno-zawodowa: pracujący	Kadra kierownicza, specjaliści z wyższym wykształceniem	21,3	38,4	14,8	22,2	1,5	1,7	79
	Średni personel, technicy	20,2	32,3	29,2	18,3			36
	Pracownicy administracyjno-biurowi	25,9	23,3	28,2	13,4	4,3	4,9	71
	Pracownicy usług	19,0	36,0	17,7	24,0	3,4		67
	Robotnicy wykwalifikowani	25,9	32,0	25,1	13,4	2,2	1,3	119
	Robotnicy niewykwalifikowani	25,6	21,1	30,8	19,1	3,4		31
	Rolnicy	20,5	43,1	19,5	14,3	2,6		61
	Pracujący na własny rachunek	28,8	36,7	24,3	7,9	1,1	1,2	51
Bierni zawodowo	Renciści	23,5	31,4	23,0	17,3	1,7	3,2	64
	Emeryci	30,6	30,1	20,4	12,7	1,8	4,4	216
	Uczniowie i studenci	16,7	40,1	21,9	19,4	2,0		68
	Bezrobotni	32,3	41,1	12,2	8,6	1,9	3,9	54
	Gospodynie domowe i inni	22,7	40,2	21,5	6,0	3,8	5,8	59
Dochody respondenta	Brak dochodów	19,5	36,1	21,9	16,2	2,7	3,6	129
	Do 750 złotych	31,7	46,9	12,5	7,4	1,5		87
	Od 751 do 1000 złotych	28,4	33,7	19,2	13,4	2,7	2,7	84
	Od 1001 do 1450 złotych	24,3	34,2	24,0	13,5	2,8	1,1	150
	Od 1451 do 2000 złotych	27,8	24,1	23,2	19,3	3,1	2,6	185
	Powyżej 2000 złotych	23,2	34,0	25,2	16,5	1,1		174
	Trudno powiedzieć/ odmowa	23,8	35,8	19,6	12,6	1,8	6,4	168

1		2	3	4	5	6	7	8
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	25,6	35,1	19,4	12,4	6,2	1,3	126
	501–750	29,6	31,3	16,2	19,7	1,6	1,6	128
	751–1000	26,0	35,7	24,8	10,4	1,6	1,5	152
	1001–1500	26,3	26,3	24,6	18,6	1,1	3,0	158
	Powyżej 1500 zł	23,0	35,1	23,7	15,9	2,3		175
Ocena własnych warunków materialnych	Złe	28,6	34,0	18,7	11,5	5,2	2,1	162
	Średnie	22,9	35,2	24,2	14,3	1,3	2,1	457
	Dobre	26,2	32,1	19,5	17,0	2,1	3,1	357
Udział w praktykach religijnych	Kilka razy w tygodniu	30,7	40,7	19,9	5,9	1,5	1,3	42
	Raz w tygodniu	23,3	34,1	22,3	15,2	2,5	2,4	419
	1–2 razy w miesiącu	25,6	32,5	19,5	16,2	4,1	2,1	160
	Kilka razy w roku	24,7	36,7	20,0	15,2	,7	2,7	240
	W ogóle nie uczestniczy	29,2	26,3	25,7	13,6	2,1	3,0	115
Ocena własnej religijności	Głęboko wierząca/y	20,4	43,9	17,0	9,4	5,4	3,9	77
	Wierząca/y	24,8	34,0	21,3	15,3	2,1	2,5	835
	Raczej niewierząca/y	33,2	26,1	30,3	9,2	1,2		46
	Całkowicie niewierząca/y	36,6	6,7	31,1	25,6			20
Zainteresowanie polityką	Bardzo duże	31,9	41,0	11,0	11,7	4,4		28
	Duże	28,4	30,1	21,9	17,2	1,2	1,2	112
	Średnie	26,8	33,9	21,0	15,1	2,4	,9	443
	Nikłe, niewielkie	20,0	37,6	23,1	14,7	2,2	2,4	234
	Żadne	24,0	29,8	22,6	12,9	2,4	8,3	160
Poglądy polityczne	Lewica	32,8	25,9	20,4	16,1	3,1	1,6	178
	Centrum	23,0	35,8	23,3	14,2	1,9	1,8	308
	Prawica	22,9	38,5	18,3	17,9	1,4	1,0	266
	Trudno powiedzieć	24,3	31,9	24,1	10,8	3,0	5,9	225

Tabela 3.

		P3. „Ogólnie rzecz biorąc, w Polsce podczas wyborów nie ma szans wybrania takiej osoby, która dobrze reprezentuje miejsce zamieszkania wyborcy (dzielnice, wieś, gminę)”						Liczba osób
		Zdecydowanie tak	Raczej tak	Ani tak, ani nie	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	%	%	%	
1		2	3	4	5	6	7	8
Ogółem		23,2	34,3	15,7	21,1	2,6	3,0	977
Płeć	Mężczyźni	23,0	34,7	15,6	21,9	2,8	2,0	465
	Kobiety	23,4	34,0	15,8	20,4	2,5	3,9	512
Wiek	18–24 lata	19,7	31,2	13,3	27,2	6,2	2,5	122
	25–34	23,2	36,1	16,4	19,2	2,6	2,4	200
	35–44	17,0	35,5	23,8	22,1	,7	,9	174
	45–54	24,3	42,0	8,1	20,7	2,6	2,3	151
	55–64	25,7	35,7	11,3	20,7	2,5	4,1	168
	65 lat i więcej	28,9	24,5	19,7	18,7	2,2	6,0	161

1	2	3	4	5	6	7	8	
Miejsce zamieszkania	Wieś	21,5	37,6	15,7	21,6	1,1	2,5	370
	Miasto do 20 tys.	22,7	37,7	11,1	21,7	3,4	3,4	149
	20–100 tys.	29,7	37,3	16,2	10,9	2,8	3,1	188
	101–500 tys.	19,6	25,0	20,2	29,0	3,6	2,6	166
	501 tys. i więcej mieszk.	23,8	27,4	14,3	24,5	5,2	4,8	103
Wykształcenie	Podstawowe	18,4	37,9	17,5	16,1	2,8	7,2	190
	Zasadnicze zawodowe	22,0	35,0	16,3	23,7	1,2	1,8	254
	Średnie	26,3	32,7	14,5	21,7	2,7	2,1	343
	Wyższe	24,0	32,8	15,2	21,7	4,3	2,0	189
Grupa społeczno-zawodowa: pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wykształceniem	23,4	26,1	17,7	26,5	5,6	,7	79
	Średni personel, technicy	7,8	53,4	16,5	18,7		3,6	36
	Pracownicy adm.-biurowi	23,3	30,9	24,8	16,4	4,5		71
	Pracownicy usług	30,0	35,4	13,2	17,2	4,2		67
	Robotnicy wykwalifikowani	22,5	37,0	19,3	19,9	,5	,6	119
	Robotnicy niewykwalifikowani	31,7	21,8	14,6	25,5	3,4	3,0	31
	Rolnicy	18,2	52,6	7,6	17,0		4,6	61
	Pracujący na własny rachunek	25,2	35,8	15,5	19,1	3,1	1,5	51
Bierni zawodowo	Renciści	19,2	37,7	18,3	21,6		3,2	64
	Emeryci	27,9	28,8	15,6	19,4	2,8	5,5	216
	Uczniowie i studenci	21,4	26,9	9,7	34,9	4,6	2,5	68
	Bezrobotni	22,3	32,4	10,3	25,4	2,6	7,0	54
	Gospodynie domowe i inni	14,5	44,3	16,0	18,0	2,4	4,8	59
Dochody respondenta	Brak dochodów	20,8	36,1	9,3	27,7	2,4	3,7	129
	Do 750 złotych	26,7	27,3	13,2	28,4	1,8	2,7	87
	Od 751 do 1000 złotych	21,7	41,1	17,1	19,4	,7		84
	Od 1001 do 1450 złotych	25,1	31,7	17,7	17,8	4,2	3,6	150
	Od 1451 do 2000 złotych	25,5	36,4	10,0	25,6	1,4	1,1	185
	Powyżej 2000 złotych	22,9	30,8	18,3	21,0	5,2	1,8	174
	Trudno powiedzieć/ odmowa	20,0	36,9	23,1	11,4	1,5	7,0	168

1		2	3	4	5	6	7	8
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	23,1	27,6	15,7	29,9	,3	3,3	126
	501–750	24,6	38,3	11,4	23,0	,9	1,9	128
	751–1000	28,0	36,0	14,3	19,7	1,5	,5	152
	1001–1500	20,5	30,2	19,8	23,3	2,7	3,5	158
	Powyżej 1500 zł	27,3	31,0	13,3	20,6	6,9	,9	175
Ocena własnych warunków materialnych	Złe	25,6	29,4	16,1	20,5	3,5	4,9	162
	Średnie	22,2	36,4	17,0	21,4	,5	2,5	457
	Dobre	23,4	34,0	13,8	21,1	4,9	2,8	357
Udział w praktykach religijnych	Kilka razy w tygodniu	20,0	47,7	11,0	14,4	3,0	3,9	42
	Raz w tygodniu	22,7	32,0	15,7	24,6	1,9	3,2	419
	1–2 razy w miesiącu	22,4	32,6	15,4	21,9	4,9	2,8	160
	Kilka razy w roku	23,9	40,0	15,8	15,0	1,9	3,4	240
	W ogóle nie uczestniczy	25,8	28,3	17,5	22,8	3,8	1,8	115
Ocena własnej religijności	Głęboko wierząca/y	15,6	32,3	18,9	26,7	1,0	5,5	77
	Wierząca/y	23,5	35,3	15,2	20,2	2,9	3,0	835
	Raczej niewierząca/y	29,1	26,3	18,0	26,5			46
	Całkowicie niewierząca/y	27,6	20,2	21,4	26,9	3,9		20
Zainteresowanie polityką	Bardzo duże	42,7	26,2	3,4	20,6	7,1		28
	Duże	30,8	26,5	14,6	22,7	4,0	1,4	112
	Średnie	23,7	38,1	13,1	21,1	1,7	2,2	443
	Nikłe, niewielkie	16,0	38,2	18,6	22,2	2,3	2,8	234
	Żadne	23,6	24,9	21,7	18,6	4,0	7,3	160
Poglądy polityczne	Lewica	24,2	36,8	8,9	22,3	4,7	3,2	178
	Centrum	21,4	35,2	17,6	22,6	1,9	1,3	308
	Prawica	21,4	35,1	14,3	23,8	2,0	3,3	266
	Trudno powiedzieć	27,0	30,2	20,2	15,0	2,8	4,8	225

Tabela 4.

		P4. „Ogólnie rzecz biorąc, w Polsce podczas wyborów większość kandydatów przedstawianych przez partie to osoby nieuczciwe”						Liczba osób
		Zdecydowanie tak	Raczej tak	Ani tak, ani nie	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	%	%	%	
1		2	3	4	5	6	7	8
Ogółem		12,1	21,3	31,3	24,8	4,7	5,7	977
Płeć	Mężczyźni	14,4	20,7	33,0	23,4	4,4	4,2	465
	Kobiety	10,1	21,9	29,8	26,1	4,9	7,2	512
Wiek	18–24 lata	11,4	19,8	35,1	25,6	4,0	4,1	122
	25–34	12,1	25,8	30,8	21,2	3,6	6,5	200
	35–44	8,2	13,7	34,7	35,1	2,1	6,3	174
	45–54	11,4	21,7	25,6	25,8	10,3	5,2	151
	55–64	16,1	25,7	24,8	21,8	4,7	6,8	168
	65 lat i więcej	13,5	20,2	37,6	19,8	4,0	4,9	161

1	2	3	4	5	6	7	8	
Miejsce zamieszkania	Wieś	13,9	21,2	35,5	23,1	2,7	3,7	370
	Miasto do 20 tys.	10,5	21,4	31,9	25,1	5,4	5,8	149
	20–100 tys.	19,1	21,5	24,2	24,6	3,5	7,2	188
	101–500 tys.	5,5	23,9	29,1	27,3	7,6	6,7	166
	501 tys. i więcej mieszk.	6,3	17,4	32,1	27,3	8,1	9,0	103
Wykształcenie	Podstawowe	18,0	22,7	27,4	21,2	1,3	9,4	190
	Zasadnicze zawodowe	14,6	30,3	30,1	19,3	4,3	1,3	254
	Średnie	10,8	17,6	32,8	28,1	5,4	5,2	343
	Wyższe	5,3	14,6	34,1	29,9	7,1	9,1	189
Grupa społeczno-zawodowa: pracujący	Kadra kierownicza, specjaliści z wyższym wykształceniem	3,2	16,6	30,5	31,1	7,1	11,5	79
	Średni personel, technicy	11,5	9,4	34,9	24,2	16,3	3,8	36
	Pracownicy administracyjno-biurowi	12,7	16,0	24,4	35,5	2,2	9,3	71
	Pracownicy usług	16,8	18,7	25,9	29,6	8,0	,9	67
	Robotnicy wykwalifikowani	12,8	27,6	40,3	11,6	4,6	3,0	119
	Robotnicy niewykwalifikowani	20,9	26,8	27,3	15,3	3,4	6,2	31
	Rolnicy	10,1	25,7	27,5	32,8	1,3	2,6	61
	Pracujący na własny rachunek	7,5	13,3	41,9	19,8	8,6	8,9	51
Bierni zawodowo	Renciści	16,0	24,7	26,6	22,8		10,0	64
	Emeryci	12,7	22,0	32,3	23,3	4,0	5,6	216
	Uczniowie i studenci	9,8	15,8	30,8	33,7	5,0	4,9	68
	Bezrobotni	19,3	24,7	24,9	25,2	1,9	4,0	54
	Gospodynie domowe i inni	8,4	28,4	31,4	23,5	3,6	4,8	59
Dochody respondenta	Brak dochodów	15,6	20,4	28,5	28,2	4,1	3,2	129
	Do 750 złotych	10,2	28,7	31,8	23,7		5,6	87
	Od 751 do 1000 złotych	18,6	20,3	32,3	23,5	1,4	3,9	84
	Od 1001 do 1450 złotych	10,5	27,7	31,1	22,0	4,5	4,3	150
	Od 1451 do 2000 złotych	12,7	19,3	30,2	26,1	7,4	4,4	185
	Powyżej 2000 złotych	9,2	16,2	38,8	25,6	5,9	4,2	174
	Trudno powiedzieć/ odmowa	11,2	20,6	26,3	23,8	5,0	13,1	168

1		2	3	4	5	6	7	8
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	13,2	24,5	27,8	23,9	2,2	8,4	126
	501–750	13,8	25,1	30,7	25,0	3,2	2,2	128
	751–1000	16,7	22,1	36,4	20,6	2,2	2,0	152
	1001–1500	11,4	17,4	32,8	24,3	7,3	6,8	158
	Powyżej 1500 zł	5,4	18,2	38,4	26,5	8,8	2,8	175
Ocena własnych warunków materialnych	Złe	17,7	27,5	22,9	22,2	2,7	6,9	162
	Średnie	10,1	23,3	33,9	24,8	3,2	4,7	457
	Dobre	12,2	16,0	31,8	26,0	7,4	6,5	357
Udział w praktykach religijnych	Kilka razy w tygodniu	10,5	25,4	23,4	26,5	5,2	9,1	42
	Raz w tygodniu	11,6	22,5	32,8	22,7	5,8	4,7	419
	1–2 razy w miesiącu	11,4	18,2	29,1	31,5	4,2	5,6	160
	Kilka razy w roku	14,8	18,7	33,3	23,7	2,9	6,5	240
	W ogóle nie uczestniczy	10,2	25,3	27,7	25,0	4,7	6,9	115
Ocena własnej religijności	Głęboko wierząca/y	15,5	20,2	33,5	20,4	3,4	6,9	77
	Wierząca/y	11,9	21,7	31,2	24,9	4,5	5,7	835
	Raczej niewierząca/y	16,3	19,6	30,0	24,9	9,2		46
	Całkowicie niewierząca/y		12,4	28,9	38,8	5,1	14,7	20
Zainteresowanie polityką	Bardzo duże	27,1	17,4	27,4	16,2	9,2	2,7	28
	Duże	10,0	17,7	20,1	37,3	9,4	5,6	112
	Średnie	11,4	21,5	33,6	24,5	5,5	3,6	443
	Nikłe, niewielkie	11,3	24,9	32,7	27,1	1,4	2,5	234
	Żadne	14,4	18,9	31,5	15,2	2,9	17,1	160
Poglądy polityczne	Lewica	10,9	18,7	32,5	23,0	7,9	7,0	178
	Centrum	11,3	18,6	34,9	27,6	3,7	3,9	308
	Prawica	8,6	25,1	26,8	30,1	5,4	3,9	266
	Trudno powiedzieć	18,4	22,7	30,7	16,2	2,5	9,5	225

Tabela 5.

		P5. „Ogólnie rzecz biorąc, w Polsce podczas wyborów nikt nie dba o to, by dostarczyć zwykłym ludziom wszystkie informacje niezbędne do dokonania mądrego wyboru”.						Liczba osób
		Zdecydowanie tak	Raczej tak	Ani tak, ani nie	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	%	%	%	
1		2	3	4	5	6	7	8
Ogółem		25,4	36,9	14,5	19,3	2,6	1,4	977
Płeć	Mężczyźni	27,8	35,8	14,1	19,5	2,4	,4	465
	Kobiety	23,1	38,0	14,8	19,1	2,7	2,3	512
Wiek	18–24 lata	20,3	42,2	12,5	23,6	1,4		122
	25–34	24,0	41,2	12,5	18,2	3,1	,9	200
	35–44	26,4	30,4	17,9	23,7	1,2	,4	174
	45–54	23,0	39,4	8,6	23,5	3,9	1,5	151
	55–64	27,5	34,9	16,7	16,1	3,6	1,1	168
	65 lat i więcej	29,5	34,5	17,8	11,8	1,9	4,4	161

1	2	3	4	5	6	7	8	
Miejsce zamieszkania	Wieś	29,0	37,2	14,3	17,0	1,9	,6	370
	Miasto do 20 tys.	27,7	36,1	17,3	15,6	1,3	2,1	149
	20–100 tys.	25,9	41,2	12,1	15,4	2,7	2,6	188
	101–500 tys.	20,9	31,9	14,5	25,3	6,0	1,4	166
	501 tys. i więcej mieszk.	15,2	37,4	15,4	30,0	1,1	1,0	103
Wykształcenie	Podstawowe	25,6	36,3	17,7	11,5	4,0	4,9	190
	Zasadnicze zawodowe	27,5	43,5	10,2	16,0	2,6	,3	254
	Średnie	26,1	34,0	12,8	24,4	1,7	1,0	343
	Wyższe	21,0	34,1	20,0	22,2	2,7		189
Grupa społeczno-zawodowa: pracujący	Kadra kierownicza, specjaliści z wyższym wykształceniem	19,2	28,4	24,0	28,4			79
	Średni personel, technicy	20,6	39,5	12,7	27,2			36
	Pracownicy administracyjno-biurowi	21,5	31,0	20,8	22,5	3,3	,8	71
	Pracownicy usług	30,5	29,7	18,4	21,4			67
	Robotnicy wykwalifikowani	29,7	50,7	7,9	9,6	1,4	,7	119
	Robotnicy niewykwalifikowani	39,3	26,6	1,8	28,9	3,4		31
	Rolnicy	20,1	49,4	8,1	22,5			61
	Pracujący na własny rachunek	29,3	24,4	16,0	21,3	9,0		51
Bierni zawodowo	Renciści	25,5	29,9	23,4	12,1	6,1	3,0	64
	Emeryci	28,8	33,4	15,9	17,0	1,6	3,3	216
	Uczniowie i studenci	13,7	53,3	4,9	23,2	4,9		68
	Bezrobotni	29,8	31,0	16,6	17,3	2,9	2,3	54
	Gospodynie domowe i inni	17,9	45,2	10,2	18,5	5,1	3,1	59
Dochody respondenta	Brak dochodów	18,3	46,4	10,0	20,6	2,9	1,8	129
	Do 750 złotych	29,1	40,0	14,0	14,6	2,3		87
	Od 751 do 1000 złotych	29,9	36,9	15,6	14,2	3,4		84
	Od 1001 do 1450 złotych	26,4	37,1	15,9	17,3	,8	2,6	150
	Od 1451 do 2000 złotych	35,5	30,4	11,6	15,5	6,3	,7	185
	Powyżej 2000 złotych	21,2	30,1	18,8	28,7	1,2		174
	Trudno powiedzieć/ odmowa	18,9	42,3	15,0	19,4	,9	3,6	168

1		2	3	4	5	6	7	8
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	29,4	38,0	12,3	17,8	1,2	1,3	126
	501–750	24,3	45,6	10,5	18,4	1,3		128
	751–1000	33,1	34,1	14,8	13,3	4,1	,5	152
	1001–1500	29,0	30,4	11,1	23,3	4,5	1,7	158
	Powyżej 1500 zł	19,9	30,7	20,9	24,5	4,0		175
Ocena własnych warunków materialnych	Złe	31,5	33,6	15,5	14,4	2,3	2,7	162
	Średnie	25,4	39,7	13,7	18,0	2,0	1,2	457
	Dobre	22,5	34,9	14,9	23,2	3,5	1,0	357
Udział w praktykach religijnych	Kilka razy w tygodniu	24,0	47,5	6,4	13,3	3,6	5,2	42
	Raz w tygodniu	27,0	32,1	16,2	21,1	2,0	1,6	419
	1–2 razy w miesiącu	20,8	40,7	15,4	18,2	3,5	1,4	160
	Kilka razy w roku	24,7	41,4	12,4	17,7	3,1	,7	240
	W ogóle nie uczestniczy	27,4	36,0	14,4	19,7	1,9	,5	115
Ocena własnej religijności	Głęboko wierząca/y	20,1	43,1	11,8	20,0		5,0	77
	Wierząca/y	25,3	35,7	15,1	19,8	3,0	1,2	835
	Raczej niewierząca/y	41,3	40,7	9,4	8,7			46
	Całkowicie niewierząca/y	13,6	56,7	9,4	20,3			20
Zainteresowanie polityką	Bardzo duże	56,2	13,2	7,2	19,3	4,2		28
	Duże	24,0	39,1	11,0	21,1	4,8		112
	Średnie	27,5	38,8	13,1	17,8	2,3	,5	443
	Nikłe, niewielkie	23,4	38,5	17,4	19,0	1,5	,3	234
	Żadne	17,9	32,3	17,7	22,5	2,9	6,8	160
Poglądy polityczne	Lewica	25,3	38,1	15,3	16,2	5,2		178
	Centrum	24,0	35,9	16,5	22,3	1,3		308
	Prawica	23,5	40,3	11,6	20,7	2,8	1,1	266
	Trudno powiedzieć	29,5	33,4	14,5	16,0	2,0	4,7	225

Tabela 6.

1		P6. „Ogólnie rzecz biorąc, w Polsce podczas wyborów partie polityczne promują swoich ludzi – miernych, ale wiernych”						Liczba osób
		Zdecydowanie tak	Raczej tak	Ani tak, ani nie	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	%	%	%	
1		2	3	4	5	6	7	8
Ogółem		37,6	39,3	13,0	5,9	1,5	2,6	977
Płeć	Mężczyźni	40,1	42,6	10,0	5,0	1,1	1,1	465
	Kobiety	35,4	36,3	15,8	6,7	1,9	3,9	512
Wiek	18–24 lata	31,0	41,3	18,3	6,2	1,8	1,4	122
	25–34	38,1	42,3	10,4	5,1	1,6	2,5	200
	35–44	35,0	41,7	13,2	7,1	1,9	1,2	174
	45–54	38,5	42,6	10,0	5,5	1,6	1,8	151
	55–64	43,2	38,1	9,4	5,6	,7	3,0	168
	65 lat i więcej	38,2	29,9	18,8	5,9	1,6	5,6	161

1	2	3	4	5	6	7	8	
Miejsce zamieszkania	Wieś	32,9	46,2	13,4	4,8	,3	2,4	370
	Miasto do 20 tys.	41,6	35,9	11,9	6,5	2,5	1,7	149
	20–100 tys.	47,8	26,0	12,8	7,1	1,7	4,5	188
	101–500 tys.	32,6	39,4	15,2	7,5	3,1	2,3	166
	501 tys. i więcej mieszk.	38,5	44,1	10,2	4,0	1,7	1,5	103
Wykształcenie	Podstawowe	27,6	36,9	19,2	7,5	1,6	7,2	190
	Zasadnicze zawodowe	34,9	45,8	11,7	5,9	1,1	,5	254
	Średnie	42,7	36,8	10,6	6,2	1,8	1,9	343
	Wyższe	42,2	37,8	12,9	3,7	1,5	1,9	189
Grupa społeczno-zawodowa: pracujący	Kadra kierownicza, specjaliści z wyższym wykształceniem	44,9	31,0	16,0	4,5	3,6		79
	Średni personel, technicy	40,6	45,6	6,3	4,2	3,3		36
	Pracownicy administracyjno-biurowi	39,6	36,8	12,4	8,6		2,6	71
	Pracownicy usług	43,6	33,1	14,4	8,0		,9	67
	Robotnicy wykwalifikowani	40,0	44,7	6,6	4,6	2,2	1,9	119
	Robotnicy niewykwalifikowani	34,3	49,1	13,2		3,4		31
	Rolnicy	26,0	66,5	4,9	2,6			61
	Pracujący na własny rachunek	47,4	26,4	21,0	4,0		1,2	51
Bierni zawodowo	Renciści	27,4	41,1	18,2	8,5	1,8	3,0	64
	Emeryci	39,9	32,7	14,7	5,8	1,5	5,4	216
	Uczniowie i studenci	30,2	42,9	16,9	7,5	2,5		68
	Bezrobotni	36,1	39,7	10,2	5,9	1,0	7,1	54
	Gospodynie domowe i inni	30,5	41,9	12,9	9,3	1,0	4,5	59
Dochody respondenta	Brak dochodów	33,7	38,5	14,6	8,1	1,3	3,7	129
	Do 750 złotych	31,8	45,5	13,0	8,0		1,7	87
	Od 751 do 1000 złotych	42,3	30,2	19,4	5,4	,7	1,9	84
	Od 1001 do 1450 złotych	36,7	44,1	8,2	5,1	2,8	3,1	150
	Od 1451 do 2000 złotych	44,3	39,9	9,3	4,3	,6	1,5	185
	Powyżej 2000 złotych	41,2	41,9	10,2	4,2	2,5		174
	Trudno powiedzieć/ odmowa	31,1	33,8	19,9	7,5	1,7	6,0	168

1		2	3	4	5	6	7	8
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	34,3	43,0	14,2	6,0	,8	1,8	126
	501–750	36,2	41,4	11,3	9,0	2,2		128
	751–1000	41,3	38,0	12,4	5,6	,8	2,0	152
	1001–1500	39,7	40,5	10,7	4,4	2,4	2,4	158
	Powyżej 1500 zł	45,8	36,5	11,2	2,6	1,4	2,6	175
Ocena własnych warunków materialnych	Złe	36,8	37,2	13,8	7,2	1,8	3,2	162
	Średnie	35,1	44,1	12,4	5,3	,3	2,8	457
	Dobre	41,2	34,2	13,5	6,0	3,0	2,1	357
Udział w praktykach religijnych	Kilka razy w tygodniu	44,0	26,6	9,7	11,4	1,8	6,6	42
	Raz w tygodniu	33,8	40,0	14,1	6,5	2,6	3,0	419
	1–2 razy w miesiącu	32,2	44,6	15,9	4,1		3,2	160
	Kilka razy w roku	44,6	37,6	11,1	5,8	,2	,7	240
	W ogóle nie uczestniczy	42,4	38,0	10,4	4,0	2,4	2,8	115
Ocena własnej religijności	Głęboko wierząca/y	33,5	40,4	16,4	2,5	1,4	5,8	77
	Wierząca/y	36,5	39,9	13,1	6,4	1,7	2,5	835
	Raczej niewierząca/y	63,9	23,0	9,4	3,6			46
	Całkowicie niewierząca/y	39,0	50,3	7,5	3,2			20
Zainteresowanie polityką	Bardzo duże	57,4	28,4	2,3	9,7	2,2		28
	Duże	48,8	34,9	11,5	4,8			112
	Średnie	41,6	40,7	9,1	6,2	1,3	1,1	443
	Nikłe, niewielkie	31,5	44,3	15,9	4,5	2,4	1,4	234
	Żadne	24,5	33,2	22,7	7,1	1,8	10,8	160
Poglądy polityczne	Lewica	44,3	38,5	5,4	6,9	2,1	2,9	178
	Centrum	38,9	37,5	14,3	6,9	2,0	,4	308
	Prawica	35,9	45,8	11,3	4,7	,6	1,6	266
	Trudno powiedzieć	32,7	34,8	19,3	5,1	1,5	6,5	225

Tabela 7.

1		P7. Jesienią zeszłego roku odbyły się wybory parlamentarne. Jak zwykle wiele osób – z różnych powodów – nie wzięło udziału w tych wyborach, inni zaś w nich uczestniczyli. Proszę powiedzieć, czy Pan(i) głosował(a)?				Liczba osób
		tak, głosowałem(am)	nie, nie głosowałem(am)	nie byłem(am) uprawniony(a)	odmowa odpowiedzi	
		%	%	%	%	
1		2	3	4	5	6
Ogółem		62,5	34,9	1,5	1,1	977
Płeć	Mężczyźni	65,2	32,6	1,2	1,0	465
	Kobiety	60,1	37,0	1,7	1,2	512

	1	2	3	4	5	6
Wiek	18–24 lata	53,8	36,7	9,5		122
	25–34	52,1	45,6		2,2	200
	35–44	67,8	30,7		1,5	174
	45–54	65,7	33,1	,3	,9	151
	55–64	72,1	27,9			168
	65 lat i więcej	63,3	34,0	1,3	1,4	161
Miejsce zamieszkania	Wieś	58,7	39,5	,9	,9	370
	Miasto do 20 tys.	67,0	30,4	2,2	,4	149
	20–100 tys.	59,5	35,9	3,0	1,6	188
	101–500 tys.	64,3	34,2	,3	1,2	166
	501 tys. i więcej mieszk.	72,5	24,5	1,3	1,6	103
Wykształcenie	Podstawowe	48,8	44,5	5,6	1,1	190
	Zasadnicze zawodowe	52,1	47,1	,2	,6	254
	Średnie	70,6	27,9	,9	,6	343
	Wyższe	75,8	21,7		2,6	189
Grupa społeczno-zawodowa: pracujący	Kadra kierownicza, specjaliści z wyższym wykształceniem	76,7	20,8		2,5	79
	Średni personel, technicy	80,2	19,8			36
	Pracownicy administracyjno-biurowi	69,5	29,7		,8	71
	Pracownicy usług	65,0	33,2		1,8	67
	Robotnicy wykwalifikowani	54,0	43,4		2,5	119
	Robotnicy niewykwalifikowani	50,4	49,6			31
	Rolnicy	63,6	36,4			61
	Pracujący na własny rachunek	79,2	20,8			51
Bierni zawodowo	Renciści	57,3	42,7			64
	Emeryci	67,5	30,5	1,0	1,0	216
	Uczniowie i studenci	56,8	23,7	17,0	2,4	68
	Bezrobotni	35,6	63,5	,9		54
	Gospodynie domowe i inni	48,2	51,8			59
Dochody respondenta	Brak dochodów	49,3	43,1	7,6		129
	Do 750 złotych	52,7	44,1	2,5	,6	87
	Od 751 do 1000 złotych	57,4	42,6			84
	Od 1001 do 1450 złotych	66,9	30,6	1,0	1,5	150
	Od 1451 do 2000 złotych	67,9	31,2	,3	,6	185
	Powyżej 2000 złotych	73,8	24,9		1,3	174
	Trudno powiedzieć/odmowa	58,8	38,6		2,6	168
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	54,1	43,8	,4	1,7	126
	501–750	55,7	43,0	1,3		128
	751–1000	68,9	31,1			152
	1001–1500	61,2	35,6	1,3	1,9	158
	Powyżej 1500 zł	80,0	19,3		,7	175

	1	2	3	4	5	6
Ocena własnych warunków materialnych	Złe	55,4	43,6	,6	,4	162
	Średnie	62,0	34,9	1,4	1,7	457
	Dobre	66,4	31,1	1,8	,7	357
Udział w praktykach religijnych	Kilka razy w tygodniu	63,6	32,7	3,7		42
	Raz w tygodniu	70,3	27,3	1,2	1,2	419
	1–2 razy w miesiącu	51,4	44,3	3,3	1,0	160
	Kilka razy w roku	60,9	37,6	,9	,6	240
	W ogóle nie uczestniczy	52,9	45,1		2,1	115
Ocena własnej religijności	Głęboko wierząca/y	58,4	39,6	2,0		77
	Wierząca/y	62,2	35,2	1,3	1,3	835
	Raczej niewierząca/y	67,4	28,8	3,8		46
	Całkowicie niewierząca/y	79,4	20,6			20
Zainteresowanie polityką	Bardzo duże	77,7	22,3			28
	Duże	78,7	20,6		,7	112
	Średnie	71,5	25,5	1,8	1,2	443
	Nikte, niewielkie	53,8	44,5	,7	,9	234
	Żadne	36,5	59,4	2,8	1,4	160
Poglądy polityczne	Lewica	74,0	23,4	1,8	,8	178
	Centrum	62,6	35,2	1,1	1,1	308
	Prawica	74,4	23,1	1,1	1,3	266
	Trudno powiedzieć	39,4	57,7	2,0	1,0	225

Tabela 8.

		P8a. Na kandydata którego komitetu wyborczego (partii lub ugrupowania) głosowa- ł(a) Pan(i) w wyborach do Sejmu?												Liczba osób		
		%	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	%
Ogółem	1															
		24,9	,5	7,7	5,7	6,6	,1	37,7	,3	1,1	,2	,1	,6	14,4	611	
Płeć	Mężczyźni	23,7	,9	8,1	7,1	8,1	,2	35,0	,7	1,8	,2	,2	1,2	13,0	303	
	Kobiety	26,1	,2	7,3	4,3	5,2		40,4		,4	,3			15,7	308	
Wiek	18-24 lata	15,8	2,2	5,1	9,4	7,2		42,2		6,8				2,4	8,9	66
	25-34	19,2		6,6	5,3	4,0		44,4		1,2				1,6	17,7	104
	35-44	22,2		9,7	4,7	11,3		32,8	,4						18,9	118
	45-54	25,2	,6	9,1	7,3	6,3		36,9							14,6	99
	55-64	25,1	1,0	10,2	5,1	6,4		38,5	1,3	,9		,6			10,8	121
	65 lat i więcej	39,4		4,0	3,9	3,8	,6	33,5				1,1	,5	,3	13,3	102
Miejsce zamieszkania	Wieś	32,6		3,9	2,3	15,1		25,4	,9					,2	18,7	217
	Miasto do 20 tys.	30,4		7,8	6,8	5,4	,6	37,1							12,1	100
	20-100 tys.	15,1		11,7	6,9	1,1		45,2							20,0	112
	101-500 tys.	21,1	2,5	11,1	8,4	,9		42,1		4,1				1,5	8,3	107
	501 tys. i więcej mieszk.	15,7	,8	8,0	8,2			57,0		3,2				2,2	5,0	75
Wykształcenie	Podstawowe	40,7		3,3	1,8	12,8		16,0			1,2		,5	23,7	93	
	Zasadnicze zawodowe	27,0		7,6	5,2	8,1	,4	32,1	1,2	1,2		,6		16,6	133	
	Średnie	21,6	1,1	8,0	6,8	5,4		44,9	,2	1,0					11,0	242
	Wyższe	18,4	,4	10,3	6,6	3,1		45,0		2,0				2,2	11,9	143

1		2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	
Grupa społeczno-zawodowa: pracujący	Kadra kierownicza, specjaliści z wyższym wykształceniem	19,8	1,0	9,9	2,2	5,4		42,3		2,1			5,3	12,1	61	
	Średni personel, technicy	27,3		1,9				64,4						6,4	29	
	Pracownicy administracyjno-biurowi	21,3		8,4	13,2	4,4		43,2						9,6	49	
	Pracownicy usług	19,7	3,3	14,1	1,5	6,9		35,5	1,2	4,7				13,1	44	
	Robotnicy wykwalifikowani	26,3		3,4	5,2	7,8		37,6						19,8	64	
	Robotnicy niewykwalifikowani	26,6		7,8	10,2	9,1		22,4	9,6					14,3	16	
	Rolnicy	40,3		2,2	6,0	22,9		12,0						16,6	39	
	Pracujący na własny rachunek	11,7		10,2	6,2	3,0		46,6		1,3				21,1	41	
	Renciści	16,9	3,4	8,6	4,7	17,1		36,8						12,4	37	
	Emeryci	32,9		8,8	4,1	4,4	4,4	34,5				7,7	7,5	3	13,5	146
	Uczniowie i studenci	8,4		8,7	12,0	3,8		47,2		7,6				12,2	39	
	Bezrobotni	23,9		10,2	9,8	2,8		35,1						18,2	19	
	Gospodynie domowe i inni	34,8		2,3	7,4	2,3		33,0						20,2	28	
	Brak dochodów	20,3		4,0	11,7	3,1		44,8						16,1	64	
	Dochody respondenta	Do 750 złotych	29,9		4,4	8,6	21,7		18,2					3,4	13,8	46
Od 751 do 1000 złotych		30,5		9,4	1,0	9,9	1,2	28,3		3,2				16,5	48	
Od 1001 do 1450 złotych		29,8	2,7	11,5	3,3	5,2		30,7	1,5		1,1		5	13,8	100	
Od 1451 do 2000 złotych		22,8		10,6	6,6	4,9		40,5	4					13,7	126	
Powyżej 2000 złotych		20,2	5	8,1	6,7	4,8		52,5		2,6		6		4,0	129	
Trudno powiedzieć/ odmowa		26,9		2,8	2,6	6,2		31,1		1,4				1,6	27,5	99
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	25,8		4,0	7,7	15,1	8	27,0			1,6		3,0	14,9	68	
	501-750	20,1		6,6	12,3	13,9		31,2	2,1					13,8	71	
	751-1000	30,3	1,2	8,7	6,7	6,7		31,9	5	3,3				10,7	105	
	1001-1500	27,7		12,4	8	2,0		36,9		3,0		8		16,4	97	
	Powyżej 1500 zł	18,1	1,5	11,3	7,0	4,5		51,6		4				5,6	140	
Ocena własnych warunków materialnych	Złe	30,8		5,3	7,4	11,9	6	22,7	1,7				2,3	17,2	90	
	Średnie	30,2		7,8	5,7	6,0		33,8	2	1,2	4			14,7	284	
	Dobre	16,4	1,4	8,6	4,9	5,3		48,1		1,4		3	7	12,9	237	
	Kilka razy w tygodniu	42,4		8,7		6,0		34,0			4,0			4,9	27	
Udział w praktykach religijnych	Raz w tygodniu	33,2	1,1	4,7	4,2	7,7	2	30,7	2	9		3	6	16,4	295	
	1-2 razy w miesiącu	21,0		7,4	1,8	14,3		34,3		3,5				17,8	82	
	Kilka razy w roku	13,0		11,3	7,2	2,5		51,1	1,0				3	13,6	146	
	W ogóle nie uczestniczy	11,5		13,6	17,0	8		46,2		2,2			2,6	6,1	61	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Ocena własnej religijności	Głęboko wierząca/y	40,7	1,3	3,6	8,6		30,7		3,4	2,4			9,2	45
	Wierząca/y	25,0	,5	7,3	5,1	6,9	,1	37,4	,4		,1	,4	15,9	519
	Raczej niewierząca/y	11,6		20,4	15,0	1,5		42,9				5,1	3,6	31
	Całkowicie niewierząca/y	3,1		9,0	20,8			58,6		8,5				16
Zainteresowanie polityką	Bardzo duże	28,3		13,5	5,4	5,9	40,7						6,2	22
	Duże	26,7	1,6	7,5	8,9	1,4	43,0		7,1				3,7	88
	Średnie	24,7	,6	8,1	5,5	7,7	,2	40,1	,6	,3	,2	1,0	11,0	316
	Nikłe, niewielkie	23,2		7,4	5,5	10,0		32,9					21,1	126
	Żadne	26,2		4,8	2,0	1,6		26,2		,9		,9	37,5	59
	Lewica	7,1		22,7	9,9	7,6		43,8		1,2			1,2	6,6
Poglądy polityczne	Centrum	14,7		6,6	7,3	7,7		46,1	1,1		,4	,3	16,0	193
	Prawica	46,4	1,7	1,1	2,3	4,8		31,2		,5		,8	8,9	198
	Trudno powiedzieć	25,6		2,9	3,5	6,9	,6	25,2		,6			34,7	89

Tabela 9.

		P9. Czy myślał(a) Pan(i) kiedykolwiek o kandydowaniu lub kandydował(a) na radnego, posła, senatora, wójta, burmistrza, prezydenta miasta kraju?			Liczba osób
		Nie	Tak, myślałem o tym, ale nigdy nie zdecydowałem się kandydować	Tak, kandydowałem(a)m	
		%	%	%	
1	2	3	4	5	6
Ogółem		91,5	4,7	3,8	977
Płeć	Mężczyźni	86,9	6,7	6,4	465
	Kobiety	95,7	2,9	1,4	512
Wiek	18–24 lata	93,6	6,4		122
	25–34	94,6	4,6	,8	200
	35–44	90,4	4,5	5,1	174
	45–54	88,7	7,3	4,0	151
	55–64	89,6	4,3	6,2	168
	65 lat i więcej	91,7	2,0	6,3	161
Miejsce zamieszkania	Wieś	90,7	3,2	6,1	370
	Miasto do 20 tys.	89,0	5,1	5,9	149
	20–100 tys.	95,5	2,4	2,1	188
	101–500 tys.	91,3	8,0	,7	166
	501 tys. i więcej mieszk.	90,7	8,8	,5	103
Wykształcenie	Podstawowe	94,5	2,6	2,9	190
	Zasadnicze zawodowe	94,2	2,5	3,3	254
	Średnie	90,1	5,8	4,1	343
	Wyższe	87,4	8,0	4,6	189
Grupa społeczno-zawodowa: pracujący	Kadra kierownicza, specjaliści z wyższym wykształceniem	84,4	9,5	6,1	79
	Średni personel, technicy	82,1	14,5	3,3	36
	Pracownicy adm.-biurowi	94,7	1,3	3,9	71
	Pracownicy usług	96,0	4,0		67
	Robotnicy wykwalifikowani	92,0	6,2	1,9	119
	Robotnicy niewykwalifikowani	100,0			31
	Rolnicy	85,8		14,2	61
	Pracujący na własny rachunek	84,4	9,0	6,6	51
Bierni zawodowo	Renciści	92,1	6,7	1,2	64
	Emeryci	92,0	2,2	5,8	216
	Uczniowie i studenci	90,8	9,2		68
	Bezrobotni	98,2	,9	,9	54
	Gospodynie domowe i inni	96,3	3,7		59

1	2	3	4	5	6
Dochody respon- denta	Brak dochodów	96,6	3,0	,4	129
	Do 750 złotych	93,3	4,0	2,7	87
	Od 751 do 1000 zło- tych	93,4	3,2	3,4	84
	Od 1001 do 1450 zło- tych	92,4	3,9	3,7	150
	Od 1451 do 2000 zło- tych	87,2	7,8	5,0	185
	Powyżej 2000 złotych	89,5	4,2	6,4	174
	Trudno powiedzieć/ odmowa	91,6	5,3	3,1	168
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	96,8	2,6	,6	126
	501–750	90,9	5,3	3,7	128
	751–1000	88,3	6,3	5,3	152
	1001–1500	86,6	7,9	5,5	158
	Powyżej 1500 zł	91,1	4,3	4,6	175
Ocena własnych warunków material- nych	Złe	93,0	3,6	3,3	162
	Średnie	91,4	4,6	4,0	457
	Dobre	90,9	5,5	3,6	357
Udział w praktykach religijnych	Kilka razy w tygodniu	92,6		7,4	42
	Raz w tygodniu	90,5	4,7	4,7	419
	1–2 razy w miesiącu	89,9	6,0	4,2	160
	Kilka razy w roku	94,2	3,8	2,0	240
	W ogóle nie uczestni- czy	91,1	6,8	2,1	115
Ocena własnej reli- gijności	Głęboko wierząca/y	90,5	5,7	3,8	77
	Wierząca/y	91,8	4,3	3,8	835
	Raczej niewierząca/y	90,0	10,0		46
	Całkowicie niewierzą- ca/y	83,6	6,7	9,6	20
Zainteresowanie polityką	Bardzo duże	83,5	12,3	4,2	28
	Duże	75,2	18,6	6,2	112
	Średnie	90,7	3,7	5,7	443
	Nikłe, niewielkie	97,5	2,3	,3	234
	Żadne	97,8	,4	1,8	160
Poglądy polityczne	Lewica	88,5	6,5	5,0	178
	Centrum	93,2	4,1	2,7	308
	Prawica	88,5	6,1	5,4	266
	Trudno powiedzieć	95,0	2,7	2,3	225